

**UCHWAŁA NR XVII/119/2025
RADY POWIATU WĄGROWIECKIEGO**

z dnia 29 października 2025 r.

w sprawie przyjęcia sprawozdania Zarządu Powiatu Wągrowieckiego z realizacji "Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Wągrowieckiego na lata 2023-2026".

Na podstawie art. 4 ust. 1 pkt 7 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2024 r. poz. 107 ze zm.) oraz art. 87 ust. 5 z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) **Rada Powiatu Wągrowieckiego uchwala, co następuje:**

§ 1. Rada Powiatu Wągrowieckiego przyjmuje sprawozdanie Zarządu Powiatu Wągrowieckiego z realizacji "Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Wągrowieckiego na lata 2023-2026" obejmujące lata 2023-2024, stanowiące załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodnicząca Rady
Powiatu Wągrowieckiego
Natalia Palczyńska

Załącznik do uchwały
NR XVII/119/2025
Rady Powiatu Wągrowieckiego z
dnia 29 października 2025 roku
sprawie przyjęcia sprawozdania
Zarządu Powiatu Wągrowieckiego
z realizacji "Powiatowego
Programu Opieki nad Zabytkami
Powiatu Wągrowieckiego na lata
2023-2026".

SPRAWOZDANIE Z PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU WĄGROWIECKIEGO

2023-2024

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu wągrowieckiego	4
2.1. Rys geograficzno-historyczny powiatu wągrowieckiego	4
2.2. Zabytki nieruchome	7
2.2.1. Charakterystyka krajobrazu kulturowego powiatu wągrowieckiego	7
2.2.1.1. Obszarowe wpisy do rejestru zabytków	7
2.2.1.2. Inne elementy krajobrazu – układu urbanistyczne nie wpisane do rejestru zabytków	9
2.2.2. Charakterystyka zabytków nieruchomych na terenie powiatu wągrowieckiego	13
2.2.3. Zabytki ruchome na terenie powiatu wągrowieckiego	45
2.2.4. Zabytki archeologiczne	49
2.2.4.1. Zestawienie zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych na terenie powiatu wągrowieckiego.....	49
2.2.4.2. Zestawienie stanowisk archeologicznych na terenie powiatu wągrowieckiego wpisanych do rejestru zabytków	51
3. Zabytki stanowiące własność powiatu wpisane do rejestru zabytków	54
4. Informacja na temat działań Powiatu Wągrowieckiego w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami	58
4.1. Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane	58
5. Sprawozdanie z realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami w latach 2023 – 2024	63

WSTĘP

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami w Powiecie Wągrowieckim na lata 2023 - 2026 po otrzymaniu pozytywnej opinii Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, został przyjęty Uchwałą nr LVIII/465/2023 Rady Powiatu Wągrowieckiego z dnia 20 grudnia 2023 roku. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami stanowi strategię ochrony dziedzictwa kulturowego powiatu, wyznacza kierunki działań w zakresie organizacyjnym, finansowym, ochronnym, promocyjnym, a także szeroko pojętej ochronie dziedzictwa kulturowego.

Powyższe działania służą bezpośredniej poprawie stanu zabytków, położonych na terenie powiatu wągrowieckiego, jak i wzmocnieniu potencjału gospodarczego otoczenia zabytków, Stosownie do zapisów art. 87 ust. 5 i 6 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Zarząd Powiatu Wągrowieckiego sporządza co 2 lata sprawozdanie z realizacji Powiatowego Programu Opieki Nad Zabytkami, które przedstawia Radzie Powiatu Wągrowieckiego. Niniejsze sprawozdanie obejmuje lata 2023-2024 i odnosi się do głównego celu jakim jest zachowanie dziedzictwa oraz poprawa jego stanu poprzez określenie warunków organizacyjnych i finansowych w zakresie leżącym w kompetencjach powiatu, a także promocja, wytworzenie szeroko rozumianej świadomości obszaru powiatu jako miejsca atrakcyjnego turystycznie, wykorzystanie jako czynnika lokalnego rozwoju społecznego i gospodarczego. Podstawą do ustalenia kierunków działań w tej sferze jest określenie uwarunkowań dziedzictwa kulturowego obecnego na terenie powiatu z uwzględnieniem zasobu zabytków, ich lokalizacji oraz krajobrazu kulturowego.

Formułując niniejsze sprawozdanie z realizacji programu opieki nad zabytkami przyjęto zadania należące z mocy ustawy do obowiązków powiatu, między innymi opieki nad zabytkami, do których powiat wągrowiecki posiada tytuł prawny oraz zarysowano ogólną politykę powiatu w dziedzinie opieki nad zabytkami, nie naruszając przy tym kompetencji poszczególnych gmin i praw właścicieli.

2. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO POWIATU WĄGROWIECKIEGO

2.1. Rys geograficzno – historyczny powiatu wągrowieckiego

Powiat wągrowiecki jest umiejscowiony w Wielkopolsce, jako jeden z większych powiatów, gdyż jego powierzchnia wynosi aż 1040,8 km². Leży w północno - wschodniej części Województwa Wielkopolskiego, na przecięciu Szlaku Piastowskiego ze Szlakiem Cysterskim.

W skład Powiatu Wągrowieckiego wchodzi 7 gmin, które zamieszkuje ponad 70 tysięcy mieszkańców, w tym jedna gmina miejska, dwie miejsko-wiejskie oraz cztery wiejskie:

- Miasto Wągrowiec,
- Miasto i Gmina Skoki,
- Miasto i Gmina Gołańcz,
- Gmina Damasławek,
- Gmina Mieścisko,
- Gmina Wapno,
- Gmina Wągrowiec.

Obszar, który zajmuje obecnie Powiat Wągrowiecki to w zdecydowanej części historyczno – etnograficzna kraina Pałuki. Odrębność Pałuk widoczna jest w etnograficznym obliczu regionu. Jest to obszar przejściowy pomiędzy większymi regionami Wielkopolski, Pomorza i Kujaw. W XV wieku kronikarz Jan Długosz opisując bieg rzeki Wełny stwierdził, że oddziela ona Pałuki od Wielkopolski, informacja ta potwierdza jego zdecydowaną odrębność. Charakteryzował się on występowaniem odrębnych obyczajów ludowych, elementów gwary, budownictwa i stroju.

Ślady osadnictwa na opisywanym terenie sięgają czasów mezozolitu, kiedy to, po ostatnim zlodowaceniu, pojawiła się tu ludność koczownicza. „Łowcy reniferów” swoje obozowiska zakładali w pobliżu rzek. Z okresu tego zachowały się liczne stanowiska archeologiczne – a najciekawsze jest w Międzylesiu (gm. Mieścisko). Starożytność to czas ludności osiadłej, karczującej tereny leśne, zajmującej się uprawami i hodowlą zwierząt. Często osiedlali się na skraju jezior i rzek. Świadectwa archeologiczne tego okresu wskazuje na obecność ludów będących pod wpływem tzw. kultury łużyckiej. W granicach gminy Damasławek znajduje się najciekawsze w regionie świadectwo zamieszkania ludności osiadłej, o wysokim stopniu kultury materialnej, w postaci okazałego grodziska w Smuszewie. Zachowały się tutaj ślady wczesnośredniowiecznej osady otwartej, drewnianego grodu otoczonego w IX w. wałem i fosą. Według niektórych historyków właśnie w Smuszewie mieściła się pierwotnie główna siedziba rodu Pałuków.

Bogactwo świadectw prehistorii w krajobrazie inspirowało do licznych badań na tych terenach, już w wiekach odległych. Sam Jan Długosz w kronice napisanej w XV wieku pisał o „cudzie natury” – rosnących w ziemi garnkach w miejscowości Kozielsko. A były to popielnice grobowe znajdowane na pobliskich polach. W wieku XIX aktywne i pionierskie badania kultury łużyckiej prowadził mieszkający w Czeszewie Karol Libelt.

Słowianie pojawili się w dolinie rzeki Wełny we wczesnym średniowieczu. Dowodzi tego obecność grodu w Łeknie z VII wieku. Wykopiska na lewym brzegu jeziora Łekneńskiego

dowodły, że funkcjonowały tu kolejno: gród plemienny, gród państwowy, klasztor cysterski i kaplica cmentarna. Od połowy X wieku tereny dorzecza Welny związane były z państwem Mieszka I i odegrały znaczącą rolę w budowaniu podstaw wczesnopiastowskiej Polski. Na przełomie X i XI wieku pojawił się tu obiekt sakralny wraz z romańską rotundą. W czasach panowania Bolesława Chrobrego głównym grodem na tym obszarze było Łekno, w którym powstał jeden z najstarszych kościołów w Wielkopolsce (rotunda) Łekneński Komplex Osadniczy jest wyjątkową wartością na mapie kulturowej Polski – w 1 poł. XII w. Zbylut z rodu Pałuków lokował w Łeknie klasztor cystersów, uważany obecnie za najstarsze opactwo na ziemiach polskich. Po jego dawnej świetności zachowały się tylko kamienne ślady¹.

Ziemia wągrowiecka jest znana ze swej bogatej historii ściśle związanej z cystersami, którzy wywarli duży wpływ na jej rozwój. Początki Wągrowca związane są z ekspansją terytorialną cystersów sprowadzonych ok. 1142 roku do Łekna, leżącego nieopodal Wągrowca. W roku 1319 opat Gotszalk dokonał zakupu od Sędziwoja z Zarembów obszaru ziemi znajdującej się w rozlewiskach Warty i Nielby. W związku z tym na naszym obszarze zaczęły pojawiać się budowle cystersów. Osada Wągrowiec zaczęła się rozrastać i już w roku 1381 posiadała młyn, tamę i kościół parafialny. Na ten okres przypadają pierwsze wzmianki o Wągrowcu jako mieście.

Ważniejsze daty z historii ziem Powiatu Wągrowieckiego:

- **1797r.** Wągrowiec stał się królewskim miastem pruskim, w bardzo krótkim czasie utworzono powiat wągrowiecki, w granicach którego znalazły się m.in. Gołańcz, Skoki, Rogoźno, Łekno i Mieścisko. Wągrowiec zyskał rangę miasta powiatowego z urzędem starosty (Landrat).
- **1807r.** Powiat Wągrowiecki wszedł w skład departamentu poznańskiego Księstwa Warszawskiego.
- **1815r.** Po utworzeniu Wielkiego Księstwa Poznańskiego włączony został do rejencji bydgoskiej.
- **1818r.** Część powiatu przyłączono do powiatów szubińskiego, chodzieskiego i mogileńskiego.
- **1887r.** Nowy podział administracyjny Wielkiego Księstwa Poznańskiego, część wschodnią Powiatu Wągrowieckiego włączono do powiatu żnińskiego.
- **1918/19r.** Powstańcy wielkopolscy wyzwolili Powiat Wągrowiecki, Wągrowiec nadal pozostał ośrodkiem administracji powiatowej.
- **1939r.** W maju utworzono Batalion Obrony Narodowej „Wągrowiec” w celu ochrony nadgranicznych rejonów powiatu.

¹ Andrzej M. Wyrwa, Grody na stanowisku Ł3 w Łeknie i ich chronologia, w: Studia i materiały do dziejów Pałuk, tom VI, Warszawa 2006, [ISBN 83-7181-425-9](#); 978-83-7181-425-9.

- **1939r.** 8 września powiat wągrowiecki został włączony do regencji inowrocławskiej. 26 października władzę przejęła w pełni niemiecka administracja cywilna.
- **1945r.** 22 stycznia okupacyjna administracja niemiecka ostatecznie opuściła Wągrowiec, rozpoczęło się tworzenie polskiej administracji powiatowej. W lipcu utworzono 6 gminnych i 3 miejskie rady narodowe. Powołano wiele instytucji obejmujących cały powiat m.in. w listopadzie utworzono Powiatowy Ośrodek Zdrowia oraz Stację Opieki nad Matką i Dzieckiem.
- **1955r.** Nastąpiła kolejna reorganizacja administracji państwowej, powiat podzielono na 33 rady narodowe.
- **1975r.** W wyniku kolejnej reformy administracyjnej kraju zlikwidowano powiaty. Większą część dawnego Powiatu Wągrowieckiego włączono do województwa pilskiego a pozostałą do województwa poznańskiego.
- **1990r.** Wprowadzono Urzędy Rejonowe jako delegatury administracji wojewódzkiej w terenie. Wągrowiec stał się siedzibą rejonu.
- **1999r.** 1 stycznia ponownie utworzono Powiat Wągrowiecki².

Zaznaczyć należy, iż właśnie w Powiecie Wągrowieckim – w mieście Wągrowiec urodził się ks. Jakub Wujek, jezuita, teolog, autor pierwszego i najbardziej znanego przekładu Biblii na język polski. Ponadto wśród znanych osobowości pochodzących ze stolicy powiatu jest Adam z Wągrowca, cysters, organista w kościołach w Wągrowcu i Łądzie, znakomity kompozytor muzyki organowej. Tutaj też swoją młodość spędził pisarz Młodej Polski, Stanisław Przybyszewski.

W Powiecie Wągrowieckim znajdują się również liczne obiekty sakralne, a wśród nich najstarszy, o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej i zabytkowej drewniany kościół p.w. św. Mikołaja w Tarnowie Pałuckim.

Nasz powiat obfituje w przyjazne środowisko, liczne jeziora i lasy, a dobrze oznakowane ścieżki piesze i szlaki rowerowe, baza noclegowa, stwarzają wspaniałe warunki do wypoczynku oraz uprawiania sportów wodnych i turystyki rowerowej. Jeziora Powiatu Wągrowieckiego wypełniają różne gatunki ryb i stanowią raj dla wędkarzy. Dodatkowo miłośników przyrody zachwycą rezerwat leśny „Dębina”, położony zaledwie niedaleko Wągrowca. Tworzą go blisko 300 - letnie dęby, a wśród nich uznany za pomnik przyrody Dąb Korfantego, jak również lipy, wiązy, klony, buki, jawory. Natomiast w chronionych gatunkach roślin znajdują się gniazda czapli siwej i sokoła wędrownego. Atrakcją przyrodniczą naszego powiatu są bez wątpienia krzyżujące się rzeki Wełna i Nielba, które tworzą niecodzienne zjawisko hydrograficzne, zwane potocznie bifurkacją.

² <http://archiwum.bip.wagrowiec.pl/INDEX5A0F.HTM?c=543>

Powiat Wągrowiecki jest bardzo rozwinięty pod względem oświatowym posiadając bogatą ofertę szkół ponadgimnazjalnych, gdzie trzy szkoły ponadgimnazjalne znajdują się w samym mieście Wągrowcu, a dwie pozostałe w Mieście i Gminie Gołańcz oraz Gminie Damasławek. Bogata oferta edukacyjna współgra z nowoczesną bazą dydaktyczną, która wykorzystują szkoły wyższe mające swoje filie na terenie w mieście Wągrowcu.

Nadto na terenie powiatu umiejscowione są kompleksy sportowe do uprawiania różnych dyscyplin, w szczególności lekkoatletyki, tenisa, piłki nożnej, piłki ręcznej, nowoczesny obiekt sportowo-rekreacyjny „Aquapark”, gdzie prócz korzystania z kąpeli mieszkańcy mogą oddać się relaksowi w grocie solnej.

Ziemia wągrowiecka stawia na rozwój kulturalny, w szczególności młodzieży. Liczne imprezy kulturalne zachęcają się do poznania życia kulturalnego naszego regionu. W stolicy powiatu oraz wchodzących w jego skład gminach działają amatorskie teatry, chóry, młodzieżowe orkiestry dęte, liczne zespoły muzyczne, swoją twórczość rozwijają również artyści lokalni oraz twórcy ludowi. Bogate życie kulturalne w powiecie to w dużej mierze zasługa Muzeum Regionalnego, Miejskiego Domu Kultury i Szkoły Muzycznej w Wągrowcu, miejskich i gminnych domów kultury oraz bibliotek, w tym w szczególności prężnie działających Powiatowej Biblioteki Publicznej w Wągrowcu oraz Ogniska Pracy Pozaszkolnej w Wągrowcu.

Reasumując wskazać należy, iż Powiat Wągrowiecki powstał 1 stycznia 1999 r. w wyniku reformy samorządowej. Jednakże do dnia dzisiejszego nadal się rozwija kontynuując tradycje struktur powiatowych. Obecnie jesteśmy jednym z 31 powiatów Województwa Wielkopolskiego, a nasz powiat bez wątpienia wybija się pod względem położenia geograficznego, bogactwa przyrodniczego i kulturowego.

2.2 Zabytki nieruchome

2.2.1. Charakterystyka krajobrazu kulturowego powiatu wągrowieckiego

Dziedzictwo kulturowe stanowi dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Krajobraz kulturowy to przestrzeń ukształtowana w wyniku działalności człowieka zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze (art. 3 pkt. 14 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). W celu ochrony oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej cytowana wyżej ustawa przewiduje ochronę poprzez wpis do rejestru zabytków cennych kulturowo struktur przestrzennych – układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz krajobrazów kulturowych (art. 6 ust. 1, pkt. 1 lit. a i b).

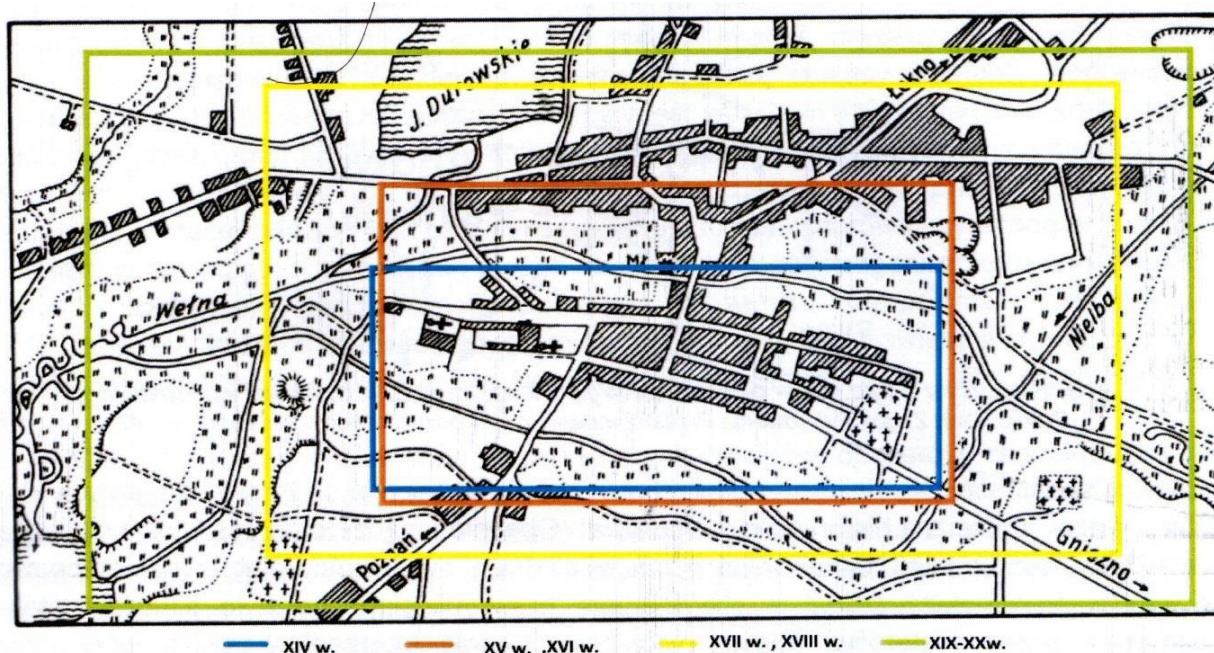
Wspólnym mianownikiem krajobrazu kulturowego powiatu wągrowieckiego są wpływy cystersów będących pierwszymi właścicielami ziem, na tym terenie oraz – w późniejszym okresie – włączenie tych terenów do Prus. Na szczególną uwagę zasługują parki, zespoły dworsko-pałacowe oraz obiekty architektury sakralnej oraz cmentarze. Mimo, że nie wszystkie wpisane są do rejestru zabytków, w całości tworzą jednak charakterystyczny krajobraz kulturowy związany z regionem.

2.2.1.1. Obszarowe wpisy do rejestru zabytków

Na terenie powiatu wągrowieckiego znajdują się dwa układy urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków: Wągrowiec i Łekno.

- Miasto Wągrowiec – układ urbanistyczny Miasta Wągrowca wpisany do rejestru zabytków pod numerem 436/Wlkp/A z 12.12.2006 r.

Historyczny układ urbanistyczny Miasta Wągrowca świadczy o kolejnych fazach rozwoju historycznego układu przestrzennego. W obszarze zabudowy należy wyróżnić zabytkowe założenia klasztorne, układy urbanistyczne Starego i Nowego miasta oraz zabudowę północnej części miasta którą tworzą elewacje budynków przy ulicy Kościuszki. Obszar ten obejmuje następujący teren: od strony północnej jest to ulica Kościuszki łącząca się prostopadłe z ulicami Cysterską od zachodu i Kolejową od wschodu. Poprzez ulice Bydgoską, Wojska Polskiego oraz Pocztową zyskują one połączenie z założonym na planie trapezu Rynkiem, od którego z kolei odchodzą ulice Wojska Polskiego, Bydgoska i Aleja Jana Pawła II dochodząca do krańcowej ulicy tej części czyli Gnieźnieńskiej. Zachodnią granicę układu wyznacza międzyrzecze Wełny i Nielby na ulicy Klasztornej, wschodnią ulica Jankowska, a południową – Berdychowska. Obszar ten charakteryzuje się dużą koncentracją, w stosunku do pozostałej części miasta obiektów zabytkowych, ujętych w gminnej ewidencji zabytków³.

Dynamika rozwoju osadnictwa na terenie Wągrowca

(za Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Wągrowca na lata 2013-2016)

- Łekno 1584r. układ urbanistyczny wpisany do rejestru zabytków pod numerem 587 z 27.09.1988r.

³ Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Wągrowiec na lata 2021-2024.

Na mapie kulturowej Polski Łekno stanowiło jeden z najważniejszych punktów osadniczo – kulturowych. Badania archeologiczne wskazują, że początki osadnictwa na tym terenie pochodzą sięgają schyłku paleolitu (12-8 tys. lat p.n.e.) we wczesnym średniowieczu Łekno stanowiło jeden z najważniejszych ośrodków osadniczych na Ziemi Pałuckiej. W I połowie XII w./ Zbylut z rodu Pałuków lokował w Łeknie klasztor cystersów, uważany obecnie za najstarsze opactwo na ziemiach polskich. Przez całe średniowiecze na obszarze dzisiejszego Łekna kształtował się drugi ośrodek osadniczy. Pierwotnie była to osada targowa z rynkiem, karczmą i targowiskiem dla kupców, którzy przybywali tu, gdyż miejscowość leżała na ważnym szlaku handlowym. W drugiej połowie XIV w. rozwinęło się tu miasto funkcjonujące do 1888r., kiedy to Łekno stało się osadą typu wiejskiego. Urbanistyczny układ Łekna został całości wpisany do rejestru zabytków⁴.

https://www.taraka.pl/grod_lekno_historia_potegi

https://www.taraka.pl/grod_lekno_historia_potegi

2.2.1.2. Inne elementy krajobrazu

Układy urbanistyczne nie wpisane do rejestru zabytków.

⁴ Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wągrowiec na lata 2021-2024

Oprócz wyżej wymienionych na terenie powiatu wągrowieckiego zachowały się inne cenne historyczne układy urbanistyczne.

- Mieścisko

Pierwsza wzmianka historyczna o Mieścisku pochodzi z 1340 r., kiedy to miejscowość powstała na dużej polanie w puszczy Gola, była osadą królewską. W zachowanych dokumentach, które potwierdzają, iż w 1436 r. Mieścisko było już miastem. Obecna nazwa miejscowości ukształtowała się pod koniec XVI wieku. W czerwcu 1474 r. król Kazimierz Jagiellończyk nadał Mieścisku prawo magdeburskie.

Zachowane dziedzictwo materialne miejscowości tworzą: zachowany układ urbanistyczny, liczne budynki mieszkalne, szkoła, kościół, dworzec (nieczynny) wraz z budynkami pokolejowymi, cmentarze (katolicki, ewangelicki, żydowski), budynki użyteczności publicznej: posterunek policji, ob. dom, poczta, ob. dom, kasa oszczędnościowa, ob. dom, budynek obecnej poczty, zespół kolejowy z dawnym dworcem, a także dawny zespół młyna i pozostałości 3. zespołów folwarcznych. Aktualnie to największa miejscowość w gminie Mieścisko, którą zamieszkuje 2 423 osób (40,6% wszystkich mieszkańców Gminy Mieścisko)⁵.

Część układu urbanistycznego Mieściska z widocznym rynkiem
Źródło: www.wagrowiec.naszemiasto.pl

⁵ Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Mieścisko na lata 2021-2024

- Skoki

Historyczny układ urbanistyczny miasta Skoki, powstały od XVI do XIX wieku, nie jest wpisany do rejestru zabytków. Strefa ochrony układu urbanistycznego obejmuje obszar wyznaczony od zachodu i częściowo od północy korytarzem Małej Włny, włącznie ze wzgórzem, na którym zlokalizowany jest dawny kościół ewangelicki. Od południa granicą strefy jest rów u podnóża wyniesienia, a od wschodu zabudowa ul. Ciastowicza wraz z założeniem pałacowo - parkowym. Najważniejsze obiekty układu urbanistycznego: rynku, zespołu kościoła parafialnego p.w. Św. Mikołaja Biskupa, zespołu dawnego kościoła ewangelickiego (obecnie p.w. Świętych Apostołów Piotra i Pawła), zespołu pałacowo- parkowego, budynków użyteczności publicznej, obiektów przemysłu rolno- spożywczego⁶.

<https://www.gmina-skoki.pl/mieszkancy/miejscowosci/1790-skoki/>

- Damasławek

Początki Damasławka sięgają XIII w. W XIV w. Damasławka byli Damasławscy herbu Nałęcz – ród pochodzący od XII – wiecznego rycerza Domasława. W 1396 r. w zapiskach historycznych odnotowany został Andreas Domasłafszky, a w 1398 r. – Piotr Damasławski, jego brat - Witt oraz Filip Damasławski. W 1620 r. właścicielem dóbr ziemskich był niejaki Starski posiadający również majątek w pobliskim Starężynie. Ok. 1793 r. majątek należał już do Antoniego Kraszewskiego. W 1 poł. XIX w. osiedlili się tu Dłaleszyńscy, którzy prawdopodobnie wybudowali dwór oraz założyli park. Z końcem XIX w. we wsi folwarcznej Damasław odnotowuje się 156 mieszkańców w tym 22 ewangelików oraz 134 katolików. W 1846 r. właścicielem majątku ziem damasławskich był Józef Mroziński, w 1885 r. – Richard Mengel, który w 1910 r. sprzedał majątek Komisji Kolonizacyjnej. W latach okupacji wnętrza

⁶ Gminny program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Skoki na lata 2018-2021.

dworu zostały przebudowane na potrzeby armii hitlerowskiej. Ostatnimi dziedzicami Damasławka byli: Retz oraz Mengel. W 1910 r. posiadłości te zostały rozparcelowane. Spuścizną Retza jest obecny Zakład Mleczarski, zaś Mengla stara szkoła przy ul. Janowieckiej, która w swych początkach służyła za szkołę i dom modlitwy. W szybkim tempie wzrastały osady.

Po parcelacji majątku (jeszcze przed 1920 r.) we wsi osiedlili się koloniści z Brandenburgii. W 1911 r. rozpoczęto budowę kościoła ewangelickiego na potrzeby nowych osadników. W przebudowanym dworze zamieszkał pastor. Budowa kościoła trwała jeszcze kilka lat. Dokończeniem prac zajęli się katolicy. W 1922 r. Urząd Ziemski oficjalnie przekazał ukończony kościół oraz dwór z parkiem władzom kościelnym. W 1923 r. założono tu parafię rzymskokatolicką. W Damasławku wybudowano dworzec kolejowy wraz z budynkami mieszkalnymi dla pracowników kolei. Była to stacja węzłowa o większym znaczeniu, wyróżniona bryłą dworca z detalami architektonicznymi. W latach 20. XX w. w Damasławku wybudowano młyn.

Strukturę przestrzenną jednostki tworzą wsie: Damasławek (w części północnej) oraz Damasław (w części południowej), która jeszcze przed 1932 r. została przyłączona do Damasławka. Wtedy też Damasławek pisany był również jako Domasławek. Charakteryzowana jednostka nigdy nie otrzymała praw miejskich.

- Gołańcz

Miasteczko o bogatej 600 – letniej historii, położone w historycznej krainie zwanej Pałukami. Po raz pierwszy Gołańcz wymieniona została w 1222 r. jako Golanch, w dokumentach wymieniono ją jako jedną z wsi płacących dziesięcinę klasztorowi cystersów w Łeknie. W roku 1399 Gołańcz nazwana została miastem, a w dokumencie wspomina się o obywatelu miasta Gołańczy, mieszczaninie Sieciesławie. Od początku swego istnienia należała do rodu Pałuków-Gołańczewskich, a następnie do ich następców, tj. Grudzińskich, Smoguleckich, Flemingów, Przebendowskich, Malechowskich, Mielżyńskich, Czarneckich i Hutten – Czapskich. W długiej historii Gołańczy bywały okresy, że traciła prawa miejskie i ponownie je odzyskiwała. Była niszczone przez obcych najeźdźców i odbudowywana później przez jej mieszkańców i dziedziców. 1-3 maja 1656 roku, podczas najazdu szwedzkiego bohaterski opór stawiała 200-osobowa załoga miejscowego zamku złożona z miejscowej szlachty i chłopów. Zginęło wówczas w całej Gołańczy 425 osób, to 4 razy więcej niż w słynnej bitwie pod Racławicami. Gołańcz stawała się własnością kolejno rodów Flemingów, Przebendowskich, Malechowskich, Mielżyńskich, Czarneckich i Hutten-Czapskich. Mieszkańcy Gołańczy i najbliższej okolicy brali czynny udział w powstaniach narodowych, a szczególnie wyróżnili się w powstaniu wielkopolskim⁷.

⁷ <https://pl.wikipedia.org/>

2.2.2. Charakterystyka zabytków nieruchomych na terenie powiatu wągrowieckiego

Wspólnym mianownikiem krajobrazu kulturowego powiatu wągrowieckiego są wpływy cystersów będących pierwszymi właścicielami ziem, na tym terenie oraz – w późniejszym okresie – włączenie tych terenów do Prus. Na szczególną uwagę zasługują parki, zespoły dworsko-pałacowe oraz obiekty architektury sakralnej oraz cmentarze. Mimo, że nie wszystkie wpisane są do rejestru zabytków, w całości tworzą jednak charakterystyczny krajobraz kulturowy związany z regionem.

Miasto Wągrowiec – Spośród 289 obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków nieruchomych, 38 wpisanych jest do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego. Te najcenniejsze objęte są ścisłą ochroną konserwatorską.

Na szczególną uwagę zasługuje **zespół klasztorny pocysterski**, składający się z kościoła klasztornego, klasztoru z wirydarzem, dziedzińca oraz bramy klasztornej i muru ogrodzeniowego. Zabudowania klasztorne wykończono w roku 1396 roku, wtedy to cystersi sprowadzili się do Wągrowcu (za P. Paliński „Powiat Wągrowiecki pod względem geograficzno-statystyczno-topograficzno-historycznym”, Media Expo, Poznań 2011), konsekracja głównego ołtarza miała miejsce w 1493 roku. Kościół pierwotnie zbudowany w stylu gotyckim, po pożarze w 1747 roku odbudowany został w stylu barokowym, zniszczony i podpalony ponownie w styczniu 1945 roku przez wycofujące się wojsko niemieckie. Obecny wygląd świątyni jest efektem odbudowy w latach 1946-1968. Dzisiaj jest to kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, nad którym opiekę sprawują oo. Paulini

www.archidiecezja.pl www.wagrowiec.eu.

Kolejnym obiektem sakralnym ujętym w rejestrze jest **kościół parafialny pod wezwaniem św. Jakuba Apostoła**, położonym przy ul. Klasztornej. Kościół wybudowany został w 1587 roku w stylu późnogotyckim z renesansowymi szczytami, natomiast pierwsze wzmianki o obiekcie pochodzą z 1381 roku. Trójnawowa świątynia charakteryzuje się niewielkimi cylindrycznymi wieżyczkami na elewacjach szczytowych, a także licznymi przyporami. W kościele znajduje się późnorenesansowy ołtarz z XVI w.

Archidiecezja.pl

wielkopolskanieznana.wordpress.com

Wyróżnić należy także **kościół poewangelicki**, będący dzisiaj filialnym kościołem pw. św. Apostołów Piotra i Pawła, własnością parafii Wniebowzięcia NMP, wzniesionym w latach 1835-1837 w stylu klsycystycznym przy wsparciu króla pruskiego Fryderyka Wilhelma III. Jego charakterystycznym elementem są boniowane elewacje i duże, wysokie okna w opaskach. Z pierwotnego wyposażenia zachowały się organy, drewniane empery, kasetonowy strop i 3 dzwony.

Gminny program opieki nad zabytkami dla miasta Wągrowiec

Obiektem związanym pierwotnie z zakonem cystersów jest budynek przy ulicy Opackiej 15, tzw. „**Opatówka**”, pełniący pierwotnie funkcję siedziby opatów cysterskich. Został on zbudowany w końcu XVIII wieku w miejscu wcześniejszych zabudowań dworu opackiego z XVI w. Po kasacji klasztoru w 1835 roku znalazł się w rękach prywatnych, i wtedy prawdopodobnie do najstarszej części budynku dobudowano część zwaną „domem rybaka”. Do lat 70 XX. W. pełnił funkcje mieszkalne, a po wykupieniu przez miasto, od 1 października 1987 roku ma w nim siedzibę Muzeum Regionalne w Wągrowcu.

Wągrowiec.eu

Spośród budynków użyteczności publicznej wymienić należy zespół **Budynków Sądu Powiatowego** z 1901 roku, mieszczący się przy ulicy Kościuszki, składający się z budynku sądu i więzienia wzniesiony na potrzeby Królewskiego Sądu Powiatowego według typowego projektu dostosowanego do potrzeb wymiaru sprawiedliwości. Budynek składa się z trzech kondygnacji w użytkowym poddaszem zwieńczony sterczynami, o asymetrycznej elewacji frontowej z widniejącym na niej napisem IUSTITIA OMNIBUS FIAT.

Wągrowiec.sr.gov.pl

Wśród zabytków na terenie miasta pominąć nie można nekropolii. Z 7 zabytkowych cmentarzy przy kościołach klasztorным oraz farnym znajdują się dwa nieczynne, XV-wieczne cmentarze przykościelne, natomiast najstarszym z wciąż czynnych jest **cmentarz starofarny** założony prawdopodobnie w XVI w. To w jego obrębie znajduje się zespół kilkunastu rodzinnych grobowców datowanych na XIX wiek.⁸

Oknonawagrowiec.pl

⁸ Wszystkie opisy oparte są na Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Wągrowiec na lata 2021-2024.

Gmina Wągrowiec

Bez wątpienia najbardziej znanym i najstarszym punktem osadniczo-kulturowym w skali kraju jest miejscowość Łekno. Badania archeologiczne wskazują, że początki osadnictwa na tym terenie sięgają schyłku paleolitu (12-8 tys. lat p.n.e.); natomiast w I połowie XII wieku ulokowany tu został klasztor cystersów, uważany za najstarsze opactwo na ziemiach polskich. Do rejestru wpisany jest obecnie układ urbanistyczny z 1584 roku. Ważniejsze zabytki na terenie gminy Wągrowiec to:

- **Drewniany Kościół pw. Św. Mikołaja w Tarnowie Pałuckim.** Zbudowany na kamiennych fundamentach w XIII wieku, natomiast obecna najstarsza konstrukcja datowana jest na 1371-1374 rok. Jest to jednonawowa budowla niewysoką wieżą z bogatą polichromią z ok. XVII w. wewnątrz. Na ścianach przedstawione są sceny z życia św. Małgorzaty, św. Mikołaja, scena Sądu Ostatecznego, adoracja Św. Trójcy oraz nad chórem postaci aniołów. Jest to najstarszy kościół drewniany w Polsce.
-

Regionwielkopolska.pl

- **Kościół pw. św. Piotra i Pawła w Łeknie**

Obejmuje późnogotycki kościół, wybudowany w całości z cegły palonej powstał w miejsce starego, drewnianego. Jest to trójnawowa świątynia z wielobocznie zamkniętym prezbiterium, przy którym znajduje się dawna kaplica św. Józefa ze szczytem wczesnorenesansowym. W skład wyposażenia budowli wchodzi także barokowy ołtarz główny z 1 poł. XVIII w. oraz późnorenesansowe sakramentarium z końca XVI w.

Wągrowiec.pl

- Interesującym obiektem jest bez wątpienia **Wiatrak Holender w Bracholinie**. Za rok powstania budowli przyjmuje się 1910. Wiatrak zbudowano z kamienia i cegły przypominającej te używane przez cystersów w swoich budowlach, jednak bardziej prawdopodobne jest, że wznieśli go Niemcy, którzy byli przesiedlani w te rejony podczas zaborów. Wyrabiano w nim śrut, mąkę i kaszę.

Wagrowiec.pl

- Innym ciekawym obiektem jest **Zespół Architektoniczny w Łaziskach**, w skład którego wchodzi kamienny grobowiec rotmistrza napoleońskich wojsk Franciszka Łakińskiego, wzniesiony w 1845 roku, wykonany z wyciosanych kamieni tworzących kształt piramidy oraz położona 60 m dalej zabytkowa kolumna z końca XVIII wieku. Jedną z legend głosi, że pod jej filarem pochowany jest koń rotmistrza, natomiast inna, że spoczywają tam bohaterowie polegli w obronie kraju.⁹

Wągrowiec.pl

⁹ Opisy według Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wągrowiec na lata 2021-2024.

- Na terenie gminy Wągrowiec znajdują się również liczne wpisane do rejestru zabytków dwory oraz parki, między innymi:

- dwór w Czekanowie

Polskiezabytki.pl, Renia Szczepanek

- dwór w Grylewie

Wągrowiec.pl

- pałac w Łukowie

Polskiezabytki.pl, M.E. Wojciechowsky

- dwór w Przysiece

Wągrowiec.pl

- pałac w Redgoszczy

Wagrowiec.pl

Miasto i Gmina Gołańcz

Pośród zabytków rejestrowych na uwagę zasługuje **zamek kasztelański** w Gołańczy z XIV wieku, który stanowi wizytówkę miasta (zamek z odtworzonym dachem). <https://golancz.pl/cms/22331>

Faza I (połowa XIV w. do 1 ćwierci XV w.) Na podstawie badań architektoniczno - archeologicznych wskazano najbardziej prawdopodobnego fundatora zamku, biskupa włocławskiego Macieja z Gołańczy (żyjącego w latach ok. 1285-1368), budowniczego licznych założeń rezydencjalno - obronnych, m.in.: zamków (we Włocławku i Raciążu) oraz murowanych dworów (w Górze i Ciechocinie).

Badania geomorfologiczne wykazały, że zamek wybudowano na cyplu, który z trzech stron oblewały wody jeziora Smolary. Dostęp do zamku odcięto fosą, przez co powstała tzw. „wyspa zamkowa”. Pierwotnie zamek nie był otoczony murem obronnym, tylko wodami jeziora.

Faza II (2 ćwierć XV w. – schyłek XV wieku) W tym czasie poszerzono w kierunku południowym (w stronę obecnego brzegu jeziora) wyspę zamkową, usypując gliniasty nasyp i zabezpieczając jego brzegi, przed podmywaniem. Badania dendrochronologiczne, datujące bardzo dokładnie okres ścięcia drzewa, wykazały, że dęby wykorzystane do drewnianej konstrukcji, oddzielającej obszar suchy od okresowo podmywanego wokół zamku, datuje się na ok. 1370 r. Druga faza rozwoju zamku, to połowa XV wieku i etap budowy murów obwodowych, początkowo od strony północnej. Realizację tę łączy się z przedstawicielami rodziny Pałuków - Gołanieckich: Michałem i Andrzejem.

Faza III (początek XVI w. - 1656 r.) W tym okresie dokończono budowę muru obwodowego od strony południowej, wybrukowano teren międzymurza, wybudowano ganek, najprawdopodobniej konstrukcji szachulcowej, który wiódł do wykusza latrynowego, przesuniętego za mury obwodowe, a także pobudowano pomocnicze, drewniane budynki w przestrzeni zamku dolnego. Z większością poczynionych w tym okresie inwestycji należy łączyć osobę Macieja Grudzińskiego, zmarłego w 1513 r. Fazę trzecią zamykają tragiczne wydarzenia roku 1656. Wojska szwedzkie oblegały zamek, który przed najeźdźcą broniła miejscowa szlachta, chłopci oraz duchowieństwo. W akcie zemsty spalono rezydencję i zabito wszystkich jego obrońców.

Faza IV (po 1656 r. do przełomu XVIII/XIX w.) Jak się okazało, zniszczenia z okresu potopu szwedzkiego nie doprowadziły do upadku zamku, ale do jego gruntownych przeobrażeń, zleconych przez Marcina Franciszka Smoguleckiego. Z tego okresu pochodzi klatka schodowa konstrukcji szachulcowej, znana z ryciny Edwarda Raczyńskiego i wiele innych budynków powstałych w części dolnej zamku, których szczegółowe opisy znalazły się szczęśliwie w spisie inwentarzowym, dokonanym w 1723 r. Uprzątnięto południową część muru obwodowego, zniszczonego w czasie oblężenia przez wojska szwedzkie, wyłożono nabrzeże jeziora ceglanyimi płytami oraz wybudowano, zachowaną częściowo do dnia dzisiejszego, barokową bramę. Faza czwarta kończy się na przełomie XVIII/XIX w., gdyż w drugiej połowie XX w. usunięto 62 nawarstwienia z młodszych okresów użytkowych¹⁰.

Pośród innych zabytków wpisanych do rejestru, godnymi uwagi są niektóre kościoły na terenie gminy Gołańcz. Do nich należą:

¹⁰ Gminny program opieki nad zabytkami gminy Gołańcz na lata 2020-2023

- **Kościół pobernardyński pw. Najświętszej Marii Panny w Golańczy.**

Wzniesiony w stylu gotyckim ok. 1500 r., przebudowany w stylu barokowym w latach 1695-1700, zbudowany na planie krzyża, ze sklepieniem kolebkowo-krzyżowym nakrytym kopułą. Wewnątrz warto zobaczyć ołtarz główny i ambonę z początku XVIII w. W kaplicy pñ. płyta nagrobna z 1752 r. ufundowana przez Piotra Raczyńskiego. W latach 1701-1830 był w posiadaniu ojców bernardynów, od 1830 przekazany gminie ewangelickiej (do 1945 r.). Na dziedziniec prowadzi barokowa brama wjazdowa. W podziemiach kościoła w r. 1776 pochowana została Kunegunda Drwńska – pierwsza żona Józefa Wybickiego (autora słów hymnu narodowego).

Fot. Andrzej Waclawek

- **Kościół pw. św. Andrzeja w Czeszewie**

Wzniesiony ok. 1500 r., z neogotycką wieżą wzniesioną ok. 1909 r. z hełmem wzorowanym na kościele Klarysek w Bydgoszczy. Wewnątrz znajduje się wczesnobarokowy ołtarz główny z I poł. XVII w., marmurowe epitafium Karola Libelta pochowanego w podziemiach kościoła oraz obelisk z czarnego marmuru poświęcony jego synowi Karolowi poległemu w powstaniu styczniowym pod Brdowem. Na zewnątrz kościoła znajdują się tablice nagrobne rodziny Szumanów, Sołtysińskich oraz ks. Stanisława Piszczysłowy. Od strony prezbiterium do kościoła przylega grób Pantaleona Szumana zmarłego w pobliskich Kujawkach.

Zabytek.pl

- **Kościół pw. św. Małgorzaty, w konstrukcji szachulcowej w Chojnie z 1776 r.**
Ufundowany przez Macieja Mielżyńskiego na miejscu drewnianego kościółka pobudowanego przez cystersów. Wewnątrz znajduje się ołtarz św. Małgorzaty z herbem Nałęczów z klasztoru z Gołańczy oraz konfesjonał po ojcach bernardynach z Gołańczy.

Zabytek.pl

- **Kościół pw. św. Katarzyny i bł. Marii Pasterki w Smogulcu.**

W formie obecnej istnieje od 1619 r. pobudowany przez Jana Wierzbietę Smoguleckiego. Perła renesansowa Wielkopolski ze Złotą Kaplicą Hutten-Czapskich, krytą kopułą wzorowaną na kopule zygmuntońskiej na Wawelu. Wewnątrz – m.in. malowidła J. Makarewicza z Krakowa oraz fresk przedstawiający hr. Czapskiego poddającego się pod opiekę NMP oraz rzeźbiony chór z piaskowca.

<https://golancz.pl/cms/23136/koscioly>

Gmina Damasławek

Na terenie gminy zlokalizowanych jest wiele zespołów dworskich i pałacowych wpisanych do rejestru zabytków.

- W Damasławku wspomnieć należy o **Parku dworskim wraz z dworem**, obecnie będącym plebanią. Park krajobrazowy założony został w pierwszej połowie XIX wieku, nie zachowała się jednak jego pierwotna konstrukcja, został udostępniony mieszkańcom do celów rekreacyjnych. Neoklasycystyczny dwór to budynek parterowy na rzucie prostokąta z użytkowym poddaszem i strychem, z charakterystycznymi pseudoryzalitami w połaciach dachu.

fot. A. Łasecka

- **Zespół pałacowy** z XIX wieku znajduje się również w Kołybkach, pałac z 1882 r. zbudowany dla Władysława Moszczyńskiego, od 1905 r. własność Skoroszewskich. Budynek ma formę kostiumu francuskiego. Parterowy z piętrową przybudówką przykryty jest dachem mansardowym z belwederem. Zespół folwarczny usytuowany z boku, połączony był kompozycyjnie z pałacem aleją dębową. Obecnie na miejscu dawnych zabudowań folwarcznych wzniesiono nowe budynki. Pałac otacza piękny, duży i bardzo zadbany park

z pierwszej połowy XIX w. Położony na terenie nieregularnego owalu zrewitalizowany został w latach 2022-2013 stanowi własność prywatną.

Wągrowiec.pl, fot. Zbigniew Paulus i Przemysław Kucharski (zdjęcia lotnicze)

- Kolejnym z zespołów jest pochodzący z I poł. XIX w. **Zespół dworski w Kopaninie**. Składa się z parku, stawów i kaplicy grobowej Sobierajskich herbu Dołęga. Na skutek rozparcelowania majątku przed II wojną światową, jego część przejął skarb państwa, a w 1952 na bazie folwarku powstała Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna, a do lat 70. We dworze mieszkali pracownicy. Popadł on w ruinę i został rozebrany. Zachowała się natomiast kaplica grobowa Sobierajskich.

/www.polskiezabytki.pl, fot. T. Repeć

- W miejscowości Kozielsko wartym odnotowania jest **Kościół pw. Św. Józefa** wraz z plebanią. Neogotycka świątynia wzniesiona w latach 1869-1874 w miejscu spalonego drewnianego kościoła. Umieszczona w nim została krypta. Jest to kościół jednonawowy z pseudotranspsem, murowany z cegieł o neogotyckim charakterze. Plebania to parterowy budynek nakryty dwuspadowym dachem, pochodzi z końca XVIII wieku.

wagrowiec.pl

- W Niemczynie wspomnieć należy o **parku dworskim z 1. połowy XIX wieku z kaplicą ewangelicką z początku XX wieku**. Wchodził on w skład zespołu dworskiego, jednak na skutek parcelacji po sprzedaży Komisji Kolonizacyjnej oraz dalszemu przeobrażaniu po II wojnie światowej dwór rozebrano a park został podzielony. Obecnie zachowany w formie szczątkowej, z aleją lipową i częścią starodrzewu, w jego gminnej części znajduje się boisko sportowe.
- Kolejnym z zabytków Niemczyna jest neogotycki **kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP**, będący najsłynniejszym sanktuarium maryjnym w powiecie wągrowieckim. Jest to murowany z cegieł kościół jednonawowy, z wąską wieżą. W ołtarzu głównym znajduje się obraz

Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, a przed prezbiterium z prawej strony płaskorzeźba Cudownej Matki Bożej Niemczyńskiej.

Archidiecezja.pl

W rejestrze zabytków znajduje się również cmentarz przykościelny z XVII wieku. Najstarszy zachowany nagrobek pochodzi z 1910 roku. Cmentarz formalnie nieczynny, jednak lokowane są na nim współczesne pochówki.

- Wartym wspomnienia jest **zespół pałacowo-parkowy w Smuszewie**. Pałac z XIX w. po kolejnych zmianach właścicieli obecnie popadł w ruinę. Park krajobrazowy zachował pierwotne granice, jednak kompozycja i układ ścieżek nie został zachowany.

W Smuszewie znajduje się dwa stanowiska archeologiczne – grodzisko wczesnośredniowieczne oraz grodzisko kultury łużyckiej.

- Kolejnym z zespołów wpisanych do rejestru zabytków jest **zespół pałacowy z parkiem znajdujący się w Stępuchowie**. Pałac, zbudowany w latach 1860-1870 w stylu neorenesansowej willi wzniesiony został w miejscu zamku na jego fundamentach i piwnicach. Po II wojnie światowej dobra przeszły na własność skarbu państwa i zostały rozparcelowane. Przez jakiś czas mieściła się w nim szkoła rolnicza z internatem, jednak po przeniesieniu szkoły zaczął popadać w ruinę. Park z 1. Poł. XIX w. został przekomponowany, stanowi dziś połączenie parku krajobrazowego i elementami ogrodu geometrycznego.¹¹

Wagrowiec.pl

¹¹ Wszystkie opisy pochodzą z Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Damasławek na lata 2022-2025.

Miasto i Gmina Skoki

Do najcenniejszych zabytków w gminie należą wpisane do rejestru zabytków obiekty sakralne znajdujące się w Jabłkowie, Lechlinie, Raczkowie, Rejowcu i Skokach. Cztery z nich wchodzi w skład Szlaku Kościołów Drewnianych w Puszczy Zielonce.

- **Kościół p.w. św. Michała Archaniola w Jabłkowie** (własność kościelna) - wzniesiony w 1754 roku, o drewnianej konstrukcji zrębowej. Wnętrze w stylu barokowo - rokokowym z końca XVIII wieku. Na uwagę zasługuje belka tęczowa z gotyckim krucyfiksem z pierwszej połowy XV wieku.

gmina-skoki.pl

- **Kościół w Rejowcu p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa** (własność kościelna) z 1626 roku o drewnianej, modrzewiowej konstrukcji zrębowej. Wzniesiony został z inicjatywy podkomorzego Andrzeja Reja ze Skoków, wnuka Mikołaja Reja z Nagłowic. Kościół do 1945 roku był świątynią ewangelicką. Wnętrze zdobi barokowy ołtarz przeniesiony z kolegiaty kruszwickiej.

Archidiecezja.pl

- **Kościół p.w. Wszystkich Świętych w Raczkowie** (własność kościelna) - zbudowany w latach 1780-82. Posiada konstrukcję drewnianą z wieżą zwieńczoną blaszanym barokowym hełmem z latarnią. W ołtarzu głównym znajduje się ludowy krucyfiks z XVII w.

Archidiecezja.pl

- **Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja Biskupa w Skokach** (własność kościelna) - został zbudowany w konstrukcji szachulcowej w 1737 roku, w późniejszych latach był rozbudowywany i przebudowywany. Po kapitalnym remoncie w ostatnich latach wymienione zostały ściany boczne, zrekonstruowano konstrukcję szachulcową, wymieniono całkowicie poszycie dachowe, położono nowe tynki i wykonano wiele prac wewnątrz kościoła.

Archidiecezja.pl

- Kolejnym skockim kościołem jest **Kościół poewangelicki p.w. św. Piotra i Pawła w Skokach** (własność kościelna)- wzniesiony w 1855-56 roku w stylistyce neogotyckiej. Po 1945 roku został pozbawiony górnej części wieży, którą zastąpiono nieestetyczną metalową kratownicą.

Wikipedia.pl

Cennymi i wartymi uwagi są również zachowane (część w formie szczątkowej) zespoły rezydencjalno- folwarczne. Łącznie jest ich 20, w tym 4 założenia pałacowo-parkowe i 16 dworów. Do niewątpliwie najciekawszych należą rezydencje w **Roszkowie, Rościnnie, Skokach i Stawianach**.

- **Pałac w Roszkowie** zbudowany został w 1844 roku w stylu neoklasycystycznym. Pałac jednopiętrowy zwrócony jest frontem na zachód, murowany, wysoko podpiwniczony, na planie zbliżonym do prostokąta. Pałac stanowi centralny budynek w parku krajobrazowym, którego powierzchnia wynosi 9,2ha. W parku znajduje się gęsta sieć dróg i alejek, z główną aleją kasztanową, prowadzącą do pałacu, przed którym rozwidla się i tworzy kolisty podjazd. Pałac został rozbudowany po 1860 roku o część piętrową zwieńczoną tarasem. Obecnie w zasobach Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa.

Polskaniezwykla.pl

Zespół pałacowy w Skokach - pałac został wybudowany w połowie XIX wieku. Do pałacu prowadzi aleja obsadzona białymi kasztanowcami, która jest główną drogą parku. Pałac jest użytkowany, jako dom plenerowy - wypoczynkowy Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu.

M.E. Wojciechowscy, polskieabytyki.pl

Na terenie gminy znajduje się **29 zabytkowych cmentarzy**. Szczególnie cennymi obiektami zabytkowymi są także znajdujące się na terenie gminy **stanowiska archeologiczne**. Do najważniejszych zaliczyć należy grodziska w **Glinnie i Brzeźnie**, **cmentarzysko w Jabłkowie**, **osadę wielokulturową i cmentarzysko w Sławicy**, **osadę wielokulturową w Stawianach**. Badania archeologiczne świadczą, iż teren gminy Skoki był intensywnie zasiedlony w pradziejach, średniowieczu i czasach nowożytnych, a osadnictwo skoncentrowane było głównie wzdłuż cieków wodnych. Odkryty układ średniowiecznego miasta Dzwonowo zalicza się do najcenniejszych stanowisk archeologicznych w Wielkopolsce. Na terenie Polski odkryto do tej pory tylko kilka tego typu obiektów, min. Stare Szamotuły i Nieszawę koło Torunia.¹²

¹² Za Gminny Program Opieki nad zabytkami dla Gminy Skoki na lata 2018-2021.

Gmina Mieścisko

Na terenie gminy znajduje się 15 pozycji wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych. Część z nich znajduje się w zespołach dworskich. Do najcenniejszych należą kościoły w – Popowie Kościelnym, Podlesiu Kościelnym, Mieścisku, Budziejewku, Sarbii i Gołaszewie oraz dwory i pałace - w Budziejewie, Podlesiu Kościelnym, Żabiczynie i Popowie Kościelnym.

Wyjątkowym obiektem i dużą atrakcją turystyczną jest kamień św. Wojciecha w Budziejewku. Z woli ludu, dla upamiętnienia daty uwłaszczenia chłopów w Budziejewku, w 1840 r. został wpisany do księgi wieczystej w Sądzie Powiatowym w Wągrowcu, jako obiekt chroniony na wieczne czasy. Zapis ten chroni gład przed wykorzystaniem na cele budowlane.

- **Kościół pw. Św. Michała Archaniola w Mieścisku.** Parafia i kościół powstały z fundacji królów polskich. Pierwsza drewniana świątynia wymieniona jest w aktach już w 1416 roku jako „z dawna istniejąca”. W końcu XVII wieku na jej miejscu stanął kościół murowany, który w roku 1769 i 1865 niszczone był przez pożary. Obecnie istniejącą świątynię wystawiono w latach 1875-1876 z wykorzystaniem prawdopodobnie murów obiektu starszego, co sprawiło, że zatraciła ona poprzednie cechy stylowe. W 1899 roku dobudowano od południowej strony kruchtę i okrągłą wieżyczkę ze schodami na chór i poddasze. Jest to kościół z trzema nawami (główną i dwiema bocznymi) i wielobocznie zamkniętym prezbiterium.¹³

Miescisko.pl

¹³ www.archidiecezja.pl

- **Kościół pw. Św. Anny w podlesiu Kościelnym.** Pierwszy drewniany kościół wystawił w 1380 roku właściciel Podlesia i okolicznych dóbr Janusz. Uległ on zniszczeniu na początku XVIII wieku. Obecną świątynię, która przetrwała do dzisiejszych czasów, wzniesiono w latach 1712 – 1727 z fundacji Jana Rydzyńskiego – stolnika wielkopolskiego. Zbudowana jest z drewna modrzewiowego, konstrukcji sumikowo-łątkowej, orientowana. Od frontu znajduje się trójkondygnacyjna wieża konstrukcji słupowej z kruchtą w przyziemiu, zwieńczona blaszanym hełmem z iglicą. Wnętrze jednonawowe, prezbiterium mniejsze od nawy, zamknięte prostokątnie z zakrystią po boku, od nawy oddziela je belka tęczowa z XVI-wiecznym ludowym krucyfiksem. Ołtarz główny powstał w wieku XVII z elementami XVIII-wiecznymi z krzyżem „drzewo życia” z roku 1590. Jeden ołtarz boczny pochodzi z 1. połowy XVII wieku, a drugi, rokokowy, z 2. połowy wieku XVIII. Do cennego wyposażenia kościoła należą też rzeźby Chrystusa Frasobliwego, św. Jana Nepomucena, św. Anny z XVI-XVIII wieku oraz liczne obrazy świętych: Anny z Dzieciątkiem, Joachima, Józefa, Antoniego, Jana Chrzciciela, Barbary, Teresy, Walentego.¹⁴

- **Kościół pw. Zwiastowania NMP w Popowie Kościelnym.** Obecną świątynię pobudowano na miejscu poprzedniej w 1629 roku. Jej fundatorem był ówczesny dziedzic wsi – Stanisław Zagórski. W roku 1720 dobudowano dwie kaplice boczne. Około 1730 roku kościół został przebudowany przez miejscowego plebana Stanisława Łebkowskiego i konsekrowany przez bp. Franciszka Kraszkowskiego. W 1913 roku przeprowadzono restaurację wieży, a w 1926 roku wokół świątyni ustawiono szereg kapliczek z

¹⁴ Archidiecezja.pl

figurami. W okresie międzywojennym powstała też loża, w której zasiadali zamożni mieszkańcy wsi. W latach osiemdziesiątych XX wieku dach i wieża kościoła zostały pokryte blachą miedzianą. We wnętrzu znajduje się liczne zabytkowe wyposażenie m.in. XVII-wieczny ołtarz główny, obraz Maryi Królowej z Dzieciątkiem z poł. XVII wieku, XVII-wieczne portrety trumienne na blasze z kartuszami herbowymi na bocznych ścianach, w tym portret fundatora – Stanisława Zagórskiego z Zagorzyc, monstrancja barokowa z 1761 roku oraz kielich barokowy z 1709 roku.¹⁵

Archidiecezja.pl

- **Zespół dworski w Podlesiu Kościelnym.** Dwór eklektyczny o cechach klasycystycznych. Budynek parterowy, podpiwniczony, nakryty dwuspadowym dachem mieszczącym poddasze, wzniesiony na planie prostokąta. Poprzedzony dużym tarasem z balustradą - niegdyś ozdobną. Ryzalit zdobią też boniowane lizeny udające portyk oraz płyciny pomiędzy gzymsami na wys. 1. piętra. Pomiędzy oknami piętra figura. W elewacji wschodniej znajduje się drugie wejście do dworu, umieszczone niesymetrycznie. Przy dworze park z XIX w. o pow. 2,93 ha ze stawem w zach. części.¹⁶

¹⁵ Archidiecezja.pl

¹⁶ Polskiezabytki.pl

www.polskiezabytki.pl fot. Waldemar Sosnowski

Gmina Wapno

W przeciwieństwie do innych rejonów Wielkopolski, gmina Wapno nie posiada wielu zabytków dawnej architektury. Wsie położone na jej terenie nie stanowiły znaczących ośrodków gospodarczych ani politycznych, nie były również siedzibami możnych rodów szlacheckich. W Wapnie nielicznie zachowana historyczna zabudowa pochodzi głównie z 1 ćw. XX wieku, natomiast centrum w wyniku katastrofy geologicznej zostało zniszczone. Zachowany został wpisany obecnie do rejestru zabytków dawny budynek osłony maszyny wyciągowej wraz z kopalnią maszyną wyciągową. Warte uwagi są również parki dworskie w Aleksandrowie oraz Stołęzynie.

- **Maszyna wyciągowa z budynkiem w Wapnie.** Początki kopalni sięgają roku 1828, gdy ówczesny właściciel Wapna Florian Wilkoński rozpoczął eksploatację złóż gipsu, który zalegał płytko pod powierzchnią gruntu. W latach 1869–1873 prowadzono wiercenia badawcze, które wykazały istnienie pod gipsem wysadu solnego. W 1898 zgodę na eksploatację wykupiła niemiecka spółka Solwerke. Po zatopieniu w 1907 kopalni soli w Inowrocławiu nadania górnicze w Wapnie wykupił belgijski koncern Solvay. W 1911 rozpoczęto drążenie szybu „Wapno I”, a w latach 1912–1917 – „Wapno II” o głębokości 420 m. Był to pierwszy szyb w polskim górnictwie solnym wykonany metodą zamrażania górotworu. Po II wojnie światowej przedsiębiorstwo upaństwowiono, a w latach 60. XX wieku rozbudowano. Od 1956 nazwę przedsiębiorstwa ustalono na **Kopalnia Soli im. Tadeusza Kościuszki**. W 1966 powstał kolejny szyb wydobywczy. W latach 1950–1965 produkcja wapińskiej kopalni stanowiła ponad połowę wydobytej w Polsce soli kamiennej. Jednak 5

sierpnia 1977 roku w kopalni wydarzyła się jedna z największych katastrof w historii polskiego górnictwa. Nagły przybór wód podziemnych zalał poziom trzeci, który naruszono, nie zachowując odpowiedniej grubości ochronnej półki solnej. Wskutek zachwiania statyki górotworu, w otoczeniu kopalni pojawiły się liczne zapadliska gruntu. Aby ratować miejscowość, w rekordowym tempie ułożono 6-kilometrowy rurociąg z jeziora Czeszewskiego i wpompowywano wodę do szybu. Mimo tego 28 października 1977 duże zapadlisko objęło centrum Wapna, północną część stacji kolejowej oraz fragment linii nr 281 Gniezno-Nakło nad Notecią. 40 domów zostało zniszczonych (w tym bloki). Ewakuowano około 1,4 tysięcy mieszkańców, z których część utraciła domy i na zawsze opuściła miejscowość. Kopalnia nie wznowiła już działalności wydobywczej. Do rejestru zabytków wpisane są obecnie: młyn solny, budynek kruszarki soli, 2 hale magazynów soli (wschodnia i zachodnia), 2 estakady komunikacyjne (wschodnia i zachodnia), budynek skażania/denaturyzacji soli i magazyn worków. Budynki te pozostają świadectwem polskiej międzywojennej szkoły budownictwa betonowego i żelbetonowego. Jest to kompleks jednorodny stylowo – prezentuje styl modernistyczny. Młyn solny jest własnością Skarbu Państwa reprezentowanym przez Starostwo Powiatowe w Wągrowcu, obecnie nieużytkowany, zabezpieczony przed dostępem dla osób

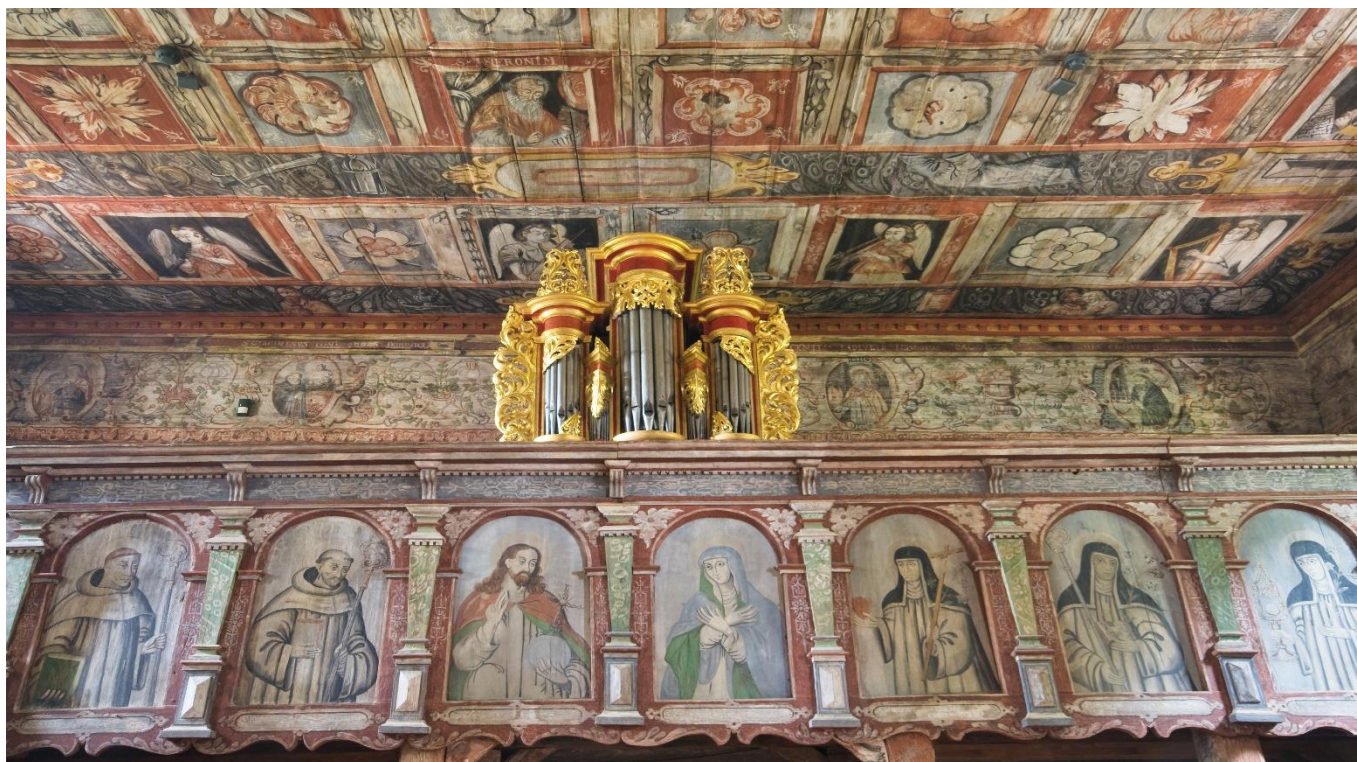
postronnych, natomiast pozostały teren jest własnością prywatną.

Polska-org.pl

2.2.3. Zabytki ruchome na terenie powiatu wągrowieckiego

Zabytki ruchome obejmujące dzieła malarstwa, rzeźby oraz rzemiosła artystycznego stanowią w powiecie wągrowieckim głównie wyposażenie i wystrój wielu kościołów rzymskokatolickich.

W rejestrze zabytków wpisano zespoły wyposażenia zabytkowego o zróżnicowanej wielkości. Od kilku egzemplarzy w kościołach w Niemczynie i Damasławku aż po liczące ponad trzydzieści obiektów zespoły w kościołach farnym i poklasztornym w Wągrowcu a także ponad 60 obiektów w kościele parafialnym w Smogulcu w gminie Gołańcz. Są wśród nich zabytki najstarsze pochodzące z XV i XVI wieku. Największe skupisko zabytków skupione jest w stolicy regionu i jej okolicach – w kościołach farnym w Wągrowcu charakteryzującym się dużą ilością ołtarzy i zabytkami związanymi z cechami, w kościele pocysterskim w Wągrowcu, w związanym z cystersami Tarnowie Pałuckim i Łeknie gdzie niezwykle cennym zespołem jest zachowana prawie w całości dekoracja kościoła parafialnego p.w. św. Mikołaja w Tarnowie Pałuckim. Ściany i strop całego kościoła pokrywają malowidła figuralne na drewnie pochodzące z 1638 roku.

Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja w Tarnowie Pałuckim/ Fot. Marek Chełminiak

Gmina	Miejsce	Obiekty wpisane do ewidencji zabytków ruchomych województwa wielkopolskiego
Damasławek	Kościół p.w. św. Stanisława bpa w Damasławku	5 obiektów zabytkowych – nr rej. 560/Wlkp/B
	Kościół p.w. św. Józefa w Kozielesku	Zespół 6 elementów wyposażenia – nr rej. 558/Wlkp/B
	Kościół w Niemczynie	3 obiekty zabytkowe
	Damasławek	Figury i kapliczki przydrożne – 3 obiekty – nr rej. 559/Wlkp/B
Gołańcz	Kościół p.w. św. Wawrzyńca w Gołańczy	22 obiekty zabytkowe składające się na wyposażenie i wystrój kościoła – nr rej. 564/Wlkp/B i 16/Wlkp/B
	Kościół p.w. Najświętszej Marii Panny w Gołańczy	7 obiektów zabytkowych – nr rej. 565/Wlkp/B
	Kościół p.w. św. Małgorzaty w Chojnie	13 obiektów zabytkowych – nr rej. 566/Wlkp/B
	Kościół p.w. św. Andrzeja w Czeszewie	17 obiektów ruchomych składających się na wyposażenie kościoła – nr rej. 554/Wlkp/B
	Kościół p.w. św. Katarzyny w Smogulcu	83 zabytki – nr rej. B-1211-1257 i 429/Wlkp/B
	Kościół p.w. św. Jana Chrzciciela w Panigrodzu	Zespół 6 zabytków stanowiących wyposażenie kościoła – nr rej. 556/Wlkp/B
Mieścisko	Kościół p.w. św. Michała w Mieścisku	13 obiektów zabytkowych – nr rej. 327/Wlkp/B
	Kościół p.w. Zwiastowania Najświętszej Marii Panny w Popowie Kościelnym	Zabytki składające się na wyposażenie kościoła, zespół kapliczek i figur na dziedzińcu wokół kościoła, 47 elementów – nr rej. 126/Wlkp/B i 163/Wlkp/B
	Kościół filialny pw. Św. Wojciecha w Budziejewku	Wystrój i wyposażenie, 6 szt. – nr rej. 143/Wlkp/B
Skoki	Kościół pw. Wszystkich Świętych w Raczkowie	17 elementów wyposażenia, nr rej. 223/Wlkp/B
	Kościół pw. Św. Mikołaja biskupa w Skokach	40 elementów wystroju i wyposażenia, nr rej. 132/Wlkp/B
Wapno	Kościół p.w. św. Mikołaja w Srebrnej Górze	7 zabytków, nr rej. 561/Wlkp/B i 5330/Dec-15
	Turza pod Kujawkami	Kapliczki i figury przydrożne

Wągrowiec – gmina	Kościół p.w. św. Katarzyny w Grylewie	6 obiektów zabytkowych – nr rej. 555/Wlkp/B
	Kościół p.w. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie	Zabytki ruchome, 30 szt. wyposażenia, nr rej. 562/Wlkp/B
	Kościół p.w. św. Katarzyny w Potulicach	28 obiekty zabytkowe, nr rej. 511/Wlkp/B
	Kościół p.w. św. Mikołaja w Tarnowie Pałuckim	Zabytki składające się na wyposażenie kościoła – 30 elementów, nr rej. 563/Wlkp/B
Wągrowiec - miasto	Kościół p.w. św. Jakuba w Wągrowcu	36 obiektów zabytkowe, wystrój i wyposażenie, nr rej. 318/Wlkp/B
	Kościół p.w. Najświętszej Marii Panny w Wągrowcu	35 obiektów zabytkowych będących wyposażeniem, nr rej. 557/Wlkp/B
	I Liceum Ogólnokształcące w Wągrowcu	2 obiekty składające się na wyposażenie, nr rej. 591/Wlkp/B

Wykaz obiektów zabytkowych ruchomych

2.2.4. Zabytki archeologiczne.

Zabytek archeologiczny to w myśl ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Na terenie Powiatu Wągrowieckiego można wyodrębnić kilka kategorii zabytków archeologicznych - których ilość charakteryzuje poniższa tabelka:

grodziska - pozostałość po grodzie albo osadzie obronnej w postaci kolistego (w podstawie) lub wielobocznego wzniesienia, zazwyczaj z zachowanymi śladami wałów drewniano-ziemnych,

cmentarzyska - pozostałość po miejscu, gdzie ludność chowała swoich zmarłych,

osady - miejsce dłuższego pobytu grupy ludzi wraz z szeregiem urządzeń wykonanych przez nich dla zapewnienia sobie warunków niezbędnych do prowadzenia przyjętego przez tą grupę ludzką trybu i poziomu życia,

kurhany - rodzaj mogiły, w kształcie kopca o kształcie stożkowatym lub zbliżonym do półkolistego, z elementami drewnianymi, drewniano-kamiennymi lub kamiennymi, w którym znajduje się komora grobowa z pochówkiem szkieletowym lub ciałopalnym.

2.2.4.1. Zestawienie zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych na terenie powiatu wągrowieckiego.

Z powyższych danych wynika jednoznacznie, że najbardziej zasobne w zabytki archeologiczne (zewidencjonowane) są gminy Mieścisko, Skoki oraz Wągrowiec. Zabytki te znajdują się obecnie w różnym stanie zachowania, w zależności od stopnia dostępu do nich i ingerencji człowieka w ich strukturę. Ze zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych grono stanowisk przeznaczone jest do wpisu do rejestru zabytków:

Gmina Mieścisko

Koncentrację osadnictwa z okresu neolitu zarejestrowano w okolicach Mirkowic, Popowa Kościelnego, Podlesia Wysokiego, Podlesia Kościelnego, Piastowic oraz na południe od Gołaszewa. Stanowiska kultury łużyckiej i pomorskiej występują w okolicy Nieświatowic, Jaroszewa i Płaskowa, Zakrzewa, natomiast osadnictwo z okresu wpływów rzymskich w rejonie Kłodzina. Osadnictwo wczesnośredniowieczne dokumentują obiekty o dużej ilości materiału archeologicznego na powierzchni - między innymi wokół Budziejewa, Miłosławia i Mieściska. Osadnictwo późnośredniowieczne dokumentuje materiał ceramiczny z XVI – XVIII w. wokół miejscowości między innymi Mieściska, Budziejewa, Zakrzewa, Gołaszewa, Miłosławia, będący śladem ich nieprzerwanego osadnictwa trwającego do dziś.

Gmina Skoki

Na terenie gminy występują interesujące pod względem usytuowania i zachowanego materiału osady i cmentarzyska, na których dominuje osadnictwo kultur neolitycznych, epoki brązu oraz z okresu wpływów rzymskich. Są to stanowiska o dużej wartości poznawczej, reprezentatywne dla

badan nad pradziejami tej strefy Wielkopolski. Na szczególną uwagę zasługuje kompleks osadniczy w miejscowości Niedźwiedziny (przysiółek Dzwonowo). W jego skład wchodzi późnośredniowieczne miasto lokacyjne z pierwszej połowy VIX w., nowożytna wieś XVI-XVIII w. oraz cmentarzysko szkieletowe z XIV-XVIII wieku. Kompleks ten doczekał się publikacji książkowej pt. „Dzwonowe. Średniowieczne zaginione miasto”. Pierwsze wzmianki na jego temat odnotowano w dokumentach z początków XIV w. miasto lokowane było na prawie średzkim, jednak ośrodek miejski upadł w połowie XV w i na początku XVI w. Dzwonowo było już wsią która liczyła kilka domostw. Obszar kompleksu był wielokrotnie badany naukowo, a w wyniku badań powierzchniowych jak i interdyscyplinarnych nieinwazyjnych pozyskano liczne zabytki archeologiczne.

Gmina Wągrowiec

Osadnictwo pradziejowe, wczesnośredniowieczne oraz późnośredniowieczne z terenu gminy skupia się głównie wzdłuż krawędzi rynny jezior Bukowieckiego, Kobyleckiego, Durowskiego, Rgielskiego, Jeziora Łekieńskiego i Bracholińskiego. Intensywne osadnictwo zarejestrowano również na pobrzeżach Rynny Gołanieckiej (stanowiska w Grylewie) oraz wokół Jeziora Kaliszańskiego (stanowiska w Kaliszanach i Kamienicy). Stanowiska grupują się w rejonie Nowe, Bartodzieje, Micharzewo, Wągrowca, Danaborza. Obszar gminy cechuje różnorodność form osadniczych. Występuje tu miasto średniowieczne, grodziska kościoły, dwory, cmentarzyska i osady. Wśród odkrytych stanowisk archeologicznych największe walory poznawcze posiada wczesno - i późnośredniowieczny zespół osadniczy w Łeknie, należy także wspomnieć o rozpoznanym wykopaliskowo kompleksie osadniczym z okresu wpływów rzymskich w Tarnowie Pałuckim oraz w Siedleczku. Wysoką wartość poznawczą reprezentują materiały z późnych faz wczesnego średniowiecza, późnego średniowiecza oraz czasów nowożytnych ze względu na bliskość i zapewne związki z ośrodkami „osadniczotwórczymi” w Łeknie i Wągrowcu.

Gmina Gołańcz

Osadnictwo pradziejowe, wczesnośredniowieczne oraz późnośredniowieczne na terenie gminy skupia się głównie wzdłuż Rynny Gołanieckiej. Intensywne osadnictwo zarejestrowano również w rejonie Morakowa, Gołańczy i Panigrodza. Skupienie stanowisk archeologicznych występuje na stokach obniżenia terenowego w rejonie Łęgniszewa. Stanowiska grupują się na stokach rynny Jeziora Czeszewskiego.

Najstarsze ślady osadnictwa pochodzą z okresu neolitu i wczesnej epoki brązu, osadnictwo z tego okresu zarejestrowano w rejonie Morakowa, Oleszna, Gołańczy, Panigrodza i Laskownicy Małej. Liczniej reprezentowane są pozostałości działalności kultury łużyckiej i pomorskiej, między innymi w Morakowie, Laskownicy Małej, Gołańczy, Chawłodnie i Czerlinie. Osadnictwo kultury przeworskiej znane jest z osad w Lesznie, Morakowie, Tomczycach i Gołańczy. Osadnictwo wczesnośredniowieczne, nieliczne ze starszych faz wczesnego średniowiecza reprezentowane jest głównie przez punkty osadnicze datowane głównie

na XIII w. Zespół osadniczy tworzy osada (Laskownica Mała, stan. 3) powiązana z grodziskiem wczesnośredniowiecznym w Laskownicy Małej, stan. 2. Nasilenie akcji osadniczej obserwujemy w 2 poł. XIV w., co można wiązać z kolonizacją północnych Pałuk. W tym okresie został zbudowany murowany zamek w Gołańczy, jako siedziba rodu Pałuków. Najliczniej reprezentowane są stanowiska datowane na okres nowożytny – XVI–XVII w.

W okresie późnego średniowiecza kształtuje się obecny układ wielu miejscowości, stąd koncentracja osadnictwa średniowiecznego wokół nich. Osadnictwo późnośredniowieczne dokumentuje materiał ceramiczny z XVI–XVIII w. wokół wsi jak Panigródz, Czerlin, Morakowo, Chawłodno, Czeszewo, będący śladem ich nieprzerwanego osadnictwa trwającego do dziś.

2.2.4.2. Zestawienie stanowisk archeologicznych na terenie powiatu wągrowieckiego wpisanych do rejestru zabytków

Zaznaczyć należy, iż w przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich działań naruszających strukturę gruntu, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Ochrona stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych przy inwestycjach związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu powinna mieć swoje odbicie w ujmowaniu zagadnień związanych z ochroną zabytków w planie zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowaniu zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków. Należy wspomnieć, że zabytki archeologiczne znajdujące się na terenach leśnych czy nieużytkach nie są narażone na zniszczenia i degradację w takim samym stopniu jak te będące w miejscach aktualnie użytkowanych. Dlatego gminy planując inwestycje uwzględnić muszą ich ochronę.

Wykaz stanowisk wpisanych do rejestru:

Gmina Damasławek

Na terenie gminy Damasławek znajdują się 2 stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.

MIEJSCOWOŚĆ	OBSZAR I NR AZP	OBIEKT	NR REJESTRU
Smuszewo	42-32; 1/93	grodzisko i osada	1294/A 29.11.1974
Smuszewo	42-32; 3/95	grodzisko	1293/A 29.11. 1971, przepisane do nowej księgi nr 92/Wlkp/C

Gmina Gołańcz

Na terenie gminy Gołańcz znajdują się 3 stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków – grodziska.

MIEJSCOWOŚĆ	OBSZAR I NR AZP	OBIEKT	NR REJESTRU
Smogulec	38-31; 1/14	grodzisko	A-374 02.03.1979
Laskownica Mała	41-31; 1/52	grodzisko	A-381 17.01.1980
Czesławice	40-30; 1/24	grodzisko	A-285 13.12.1974, przepisane do nowej księgi nr 429/Wlkp/C

Gmina Mieścisko

Na terenie gminy Mieścisko znajdują się 4 stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków – 2 osady i 2 cmentarzyska

MIEJSCOWOŚĆ	OBSZAR I NR AZP	OBIEKT	NR REJESTRU
Budziejewo	46-31; 1/163	osada	1749/A 14.12.1974
Mirkowice	44-32; 1/1	cmentarzysko	1658/A 14.12.1974
Mirkowice	45-32; 33/7	osada	2653/A 26.11.1998
Podlesie Kościelne	45-31; 5/134	cmentarzysko	1657/A 14.12.1974

Gmina Skoki

Na terenie gminy Skoki znajduje się sześć stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

MIEJSCOWOŚĆ	OBSZAR I NR AZP	OBIEKT	NR REJESTRU
Brzeźno	47-29; 1/4	grodzisko	2055/A 20.01.1986
Glinno	47-31; 1/1	grodzisko	1745/A 27.02.1976
Jabłkowo	47-31; 1/46	cmentarzysko	1656/A 14.12.1974
Sławica	48-29; 1/127	cmentarzysko	2334/A 01.02.1995
Stawiany	48-30; 48/95	osada	2336/A 02.02.1995, przepisane do nowej księgi nr 103/Wlkp/C
Niedźwiedziny przysiółek Dzwonowo	48-29/139; 164	kompleks osadniczy – miasto lokacyjne, nowożytna wieś, cmentarzysko szkieletowe	460/Wlkp/C 27.04.2022

Gmina Wapno

Na terenie gminy Wapno brak stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

Gmina Wągrowiec

Na terenie gminy Wągrowiec znajduje się 7 stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

MIEJSCOWOŚĆ	OBSZAR I NR AZP	OBIEKT	NR REJESTRU
Danabórz	42-30; 2/57	grodzisko	A-380 17.01.1980

Kobylec	43-30; 1/56	osada	A-287 14.12.1974, przepisane do nowej księgi nr 453/Wlkp/C
Łekno	43-31; 2/43	grodzisko	1660/A 14.12.1974, przepisane do nowej księgi nr 105/Wlkp/C
Łekno	43-31; 3/44	grodzisko	18.04.1934, przepisane do nowej księgi nr 106/Wlkp/C
Przysieka	45-29; 1/136	grodzisko	18.04.1934
Rąbczyn	45-31; 1/9	grodzisko	A-758 28.07.1994
Wągrowiec	44-30; 7/121	cmentarzysko	796/A 8.11.1969

3. ZABYTKI STANOWIĄCE WŁASNOŚĆ POWIATU

6.1. Zabytki wpisane do rejestru zabytków

- **Zespół budynków Gimnazjum Męskiego**, obecnie I Liceum Ogólnokształcące. Został on wybudowany w latach 1875-1878 i jest budynkiem murowanym z cegły i nieotynkowanym. Symetryczna wieloosiowa elewacja charakteryzuje się centralnym ryzalitem z wejściem głównym oraz umieszczonym na jej zwieńczeniu, ponad oknami poddasza okrągłym zegarem. W skład zespołu wchodzi również **willa dyrektora** oraz **sala gimnastyczna**. Elewacja budynku, stan pokrycia dachowego oraz kominów jest w stanie ogólnym dobrym, w niektórych miejscach widoczne są ubytki w cegle elewacyjnej. Na spojeniu łuków dużego okna na zewnątrz budynku oraz od głównej klatki schodowej budynku widoczne jest pęknięcie muru. Pęknięcia oraz ewentualny zakres naprawy oceniony zostanie przez inspektora nadzoru budowlanego. Problemem jest wilgoć widoczna na wewnętrznych ścianach części klatki schodowej prowadzącej do szatni uczniowskich w kondygnacji przypiętnicznej.

fot. zasoby starostwa powiatowego

- **Królewskie Ewangelickie Seminarium Nauczycielskie**, obecnie Zespół Szkół nr 2 przy ulicy Kościuszki, zbudowany w latach 1906-1909 wg projektu Ministerstwa Robót Publicznych w Berlinie od początku pełnił różnorodne funkcje oświatowe. Jest to budynek o bryle złożonej, trójkondygnacyjny w użytkowym poddaszem, z wielospadziowym dachem. Cechą charakterystyczną są secesyjne elementy dekoracyjne oraz liczne pilastry oraz konsole z maskaronami na elewacji. Stan budynku określany w protokołach przeglądów technicznych jest dobry. Najpilniejsze naprawy dotyczą naprawy szczelności rynien, rur spustowych i opierzenia, ponieważ przy dużych opadach deszczu widać nieszczelności. Będą one systematycznie naprawiane i wymieniane według potrzeb.

fot. Zasoby starostwa powiatowego

- Wzniesiony na przełomie XIX i XX wieku nawiązujący do form neobarokowych budynek **Starostwa Powiatowego** mieszczący się przy ul. Kościuszki. Jego charakterystycznym elementem jest kolumnowy portyk przed głównym wejściem do budynku oraz dach zwieńczony wieżyczką z masztem flagowym. Konstrukcja budynku tradycyjna, ściany murowane z cegły ceramicznej pełnej, fundamenty ceglane, stropy w części starszej o konstrukcji drewnianej, w części późniejszej żelbetowe. Dach o konstrukcji drewnianej kryty dachówką ceramiczną. Stolarka okienna i drzwiowa wymieniona 2012 roku. Stan ogólny zachowania dobry.

fot. Zasoby starostwa powiatowego

- **Zespół dworsko-parkowy w Srebrnej Górze, gmina Wapno**, obecnie Dom Pomocy Społecznej. Jest to klasycystyczne założenie dworskie, z prostokątnym dziedzińcem reprezentacyjnym. Składa się z dworu oraz budynków oficyn, posiada okazałą bramę. Budynek parterowy z wysokim portykiem z czterema kolumnami jońskimi. Budynek jest w dobrym stanie technicznym, natomiast koniecznym jest wykonanie nowej elewacji oraz wymiana pokrycia dachowego. Widoczne są pęknięcia ścian, ubytki powłoki malarskiej i odparzone tynki. W konstrukcji dachowej widoczne spróchniałe elementy.

fot. Zbigniew Paulus

- **Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Antoniewie, gmina Skoki.** Został wybudowany na początku XX wieku, jako dom dla sierot. W latach 1914-1918 zakład został rozbudowany według projektu przywiezionego z Lombardii. W okresie międzywojennym założono w nim zakład wychowawczy, prowadzony przez salezjanów. Zespół składa się z kompleksu budynków mieszkalnych, szkoły i budynków gospodarczych. Stan budynków zespołu jest w stanie dobrym. Obiekt nadaje się od użytkowania zgodnie z aktualną funkcją. Na czas obowiązywania Programu planowane są następujące prace: naprawa elementów architektonicznych czyli gzymsów na budynkach internackich oraz balkonów w budynku administracyjnym, wymiana pokrycia dachowego na wieżyczce w budynku internackim nr 3, wymiana pokrycia dachowego na łączniku między budynkiem internackim nr I i II, wymiana stolarki okiennej i renowacja części drzwi w budynku administracyjnym, renowacja bramy wjazdowej i elewacji budynków.

fot. Zasoby starostwa powiatowego

4. INFORMACJA NT. DZIAŁAŃ POWIATU WĄGROWIECKIEGO W ZAKRESIE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

4.1. Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

W latach 2008 - 2022 Powiat Wągrowiecki udzielił 33 dotacji w łącznej kwocie **538.304** zł, których beneficjentami były parafie oraz stowarzyszenia z terenu powiatu.

l.p.	Rok przyznanej dotacji	Nazwa organizacji	Nazwa zadania	Nr i data wpisu w rejestrze zabytków	Przyznana kwota
1	2008r.	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Wniebowzięcia N.M.P. w Wągrowcu	Wykonanie ekspertyzy technicznej wraz z inwentaryzacją budowlaną pomieszczeń obiektu poklasztornego znajdującego się w Wągrowcu	Kl.IV-73/2/58 03.11.1958r.	7.500,00
2	2008r.	Fundacja „Pomoc Dzieciom Wiejskim” w Bliźcach	Renowacja drzwi głównych oraz renowacja werandy drewnianej głównego wejścia Dworu Brzeskich w Jabłkowie	1012/A 11.03.1970r.	7.618,00
3	2008r.	Parafia Rzymsko – katolicka p.w. Św. Jakuba Apostoła w Wągrowcu	Remont dachu na zakrystii Kościoła farnego p.w. Św. Jakuba Apostoła w Wągrowcu	A.K.I.11a / 260 14.03.1933r.	13.686,00
4	2009r.	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Św. Stanisława Bpa i M. w Lechlinie	Remont dachu kościoła parafialnego p.w. Św. Stanisława Bpa i M. w Lechlinie	1015/A 11.03.1970r	10.000,00
5	2009r	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Św. Michała Archaniola w Mieścisku	Konserwację obrazu Św. Wojciecha z ołtarza głównego w Kościele p.w. Św. Wojciecha w Budziejewku	143/Wlkp/B 22.12.2008r.	4.500,00
6	2009r.	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Św. Mikołaja Biskupa w Skokach	Odtworzenie 6 drewnianych okien korpusu głównego Kościoła p.w. Św. Mikołaja Biskupa w Skokach	1162/A 16.07.1970r	12.000,00
7	2009r.	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Św. Jakuba Apostoła w Wągrowcu	Remont zakrystii Kościoła Farnego p.w. Św. Jakuba Apostoła w Wągrowcu	A.K.I. 11a/260 14.03.1933r.	6.500,00

8	2009r.	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie	Wymiana pokrycia dachowego na Kościele Parafialnym p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie	A.K.I. 11a/253 10.03.1933r.	17.000,00
9.	2010r.	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu	Wymiana pokrycia dachowego w nawie bocznej w Kościele p.w. Św. Piotra i Pawła w Wągrowcu	A-1164 z 16.07.1970r.	30.000,00
10.	2011r.	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu	Remont elewacji budynku kościoła filialnego p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Wągrowcu	A-1164 z 16.07.1970r	40.000,00
11.	2012r.	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu	Remont elewacji budynku kościoła filialnego p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Wągrowcu	A-1164 z 16.07.1970r	30.000,00
12.	2013r.	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu	Remont elewacji budynku kościoła filialnego p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Wągrowcu	A-1164 z 16.07.1970r	22.152,00
13.	2013r	Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Wawrzyńca w Gołańczy	Nazwa zadania: „Wymiana drzwi głównych zewnętrznych w kościele Św. Wawrzyńca w Gołańczy, na nowe wykonane z drewna dębowego, powtarzające wygląd i wymiary obecnych”	498 A z 23.01.1984r	9.998,00
14.	2013r	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Jakuba Apostoła w Wągrowcu	Nazwa zadania: „Wykonanie tynków renowacyjnych w strefie cokołowej prezbiterium”	Ak-I-11a z	27.850,00
15.	2014r	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Jakuba Apostoła w Wągrowcu	Nazwa zadania: „Ułożenie płyt kamiennych w prezbiterium kościoła parafialnego pw. Św. Jakuba Apostoła w Wągrowcu”	Ak-I-11a z	29.500,00
16	2015	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu	Nazwa zadania: „Częściowa wymiana stolarki okiennej w Klasztorze przy Kościele p.w. Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu”	K1.IV- 73/2/58 03.1..1958	10.000,00

17	2016	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Św. Michała Archanioła w Mieścisku	„Prace konserwatorskie oraz restauratorskie przy chrzcielnicy z kościoła p.w. Św. Michała Archanioła w Mieścisku	Po-WR 5131.1463.2014 24.02.2014 r.	10.000,00
18	2016	Parafia Rzymsko-Katolicka p.w. Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu.	„Naprawa filara nośnego umieszczonego w zachodniej części kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu”	A.K.I.11a/261 14.03.1933 r.	20.000,00
19	2017	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Św. Michała Archanioła w Mieścisku	„Restauracja i konserwacja drewnianego polichromowanego stropu kościoła – pierwsze przeszło nawy głównej”	Nr rejestru 1016/A 11.03.1970 r.	10.000,00
20	2017	Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Wawrzyńca w Gołańczy	„Opracowanie dokumentacji projektowej dla prac budowlanych przy zabytkowym pobernardyńskim kościele klasztorным p.w. Najświętszej Marii Panny Anielskiej w Gołańczy”	Nr A.K.I.11a/252 10.03.1933 r.	10.000,00
21	2017	Parafia Rzymsko-katolicka p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie	„Prace konserwatorskie i restauratorskie przy ołtarzu głównym z kościoła p. w. św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie”	Nr rejestru 835 do 863 B, poz. 849 B 28.09.1983 r.	20.000,00
22	2018	Parafia Rzymsko-katolicka p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie	„Prace konserwatorskie i restauratorskie przy ołtarzu głównym w kościele pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie – Etap II”	Nr rejestru 835 do 863 B, poz. 849 B 28.09.1983 r.	20.000,00
23	2018	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Św. Michała Archanioła w Mieścisku	„Restauracja i konserwacja drewnianego polichromowanego stropu kościoła jedno przeszło nawy głównej Kościoła parafialnego pw. Św. Michała Archanioła w Mieścisku”	Nr rejestru 1016/A 11.03.1970 r.	10.000,00
24	2018	Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Wawrzyńca w Gołańczy	„Prace konserwatorskie i restauratorskie przy ołtarzu bocznym p.w. Świętego Wawrzyńca z kościoła parafialnego pw. Św. Wawrzyńca w Gołańczy”	Nr rejestru 1336 B – 1356 B, poz. 1337 B 03.06.1985 r.	10.000,00

25	2019	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. św. Michała Archanioła w Mieścisku	„Restauracja i konserwacja drewnianego polichromowanego stropu kościoła jedno przęsło nawy głównej kościoła parafialnego pw. Św. Michała Archanioła w Mieścisku”	Nr rejestru 1016/A 11.03.1970 r.	10.000,00
26	2019	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie	„Prace konserwatorskie i restauratorskie przy Ołtarzu Głównym z kościoła pod wezwaniem św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie- Etap III”	Nr rejestru 835 do 863 B, poz. 849 B 28.09.1983 r.	30.000,00
27	2020	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. św. Michała Archanioła w Mieścisku	„Restauracja i konserwacja drewnianego polichromowanego stropu kościoła – strop pod chórem muzycznym kościoła parafialnego pw. Św. Michała Archanioła w Mieścisku”	Decyzja UW 1016/A L.dz. K1.III-880/183/70 11.03.1970 r.	10.000,00
28	2020	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie	„Prace konserwatorskie i restauratorskie przy Ołtarzu Głównym z kościoła pod wezwaniem św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie- Etap IV”	Nr rejestru 835 do 863 B, poz. 849 B – L.dz 5330/9/83 28.09.1983 r.	30.000,00
29	2021	Parafia Rzymsko-Katolicka p.w. Św. Andrzeja Apostoła w Czeszewie	„Malowanie elewacji kościoła pw. Św. Andrzeja Apostoła w Czeszewie – II etap od strony frontowo – zachodniej i elewacja wieży”	Nr rejestru A.K.I-11a/251 z dn.10.03.1933 r.	10.000,00
30	2021	Parafia Rzymsko-Katolicka p.w. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Damasławku	„Generalny remont chóru – wymiana podłogi w kościele poewangelickim w Damasławku”	Gminna ewidencja zabytków nr 1/1384	30.000,00
31	2022	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. św. Michała Archanioła w Mieścisku	„Prace konserwatorskie i restauratorskie elewacji kościoła parafialnego pw. św. Michała Archanioła w Mieścisku – malowanie zewnętrznych ścian kościoła”	Nr rejestru 1016/A, 11.03.1970 r.	10.000,00
32	2022	Parafia Rzymsko-katolicka p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie	„Prace konserwatorskie i restauratorskie - rzeźby św. Wojciecha i św. Stanisława oraz ambona z kościoła pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie”	Urząd Wojewódzki z dn. 28.09.1983 r., poz. 837B i 842B - obecnie księga rejestru zabytków	10.000,00

				ruchomych woj. Wielk. pod jednym numerem: 562/Wlkp/B	
33	2022	Parafia Rzymsko- katolicka p.w. Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu	„Budowa przyłącza kanalizacji deszczowej przy kościele i klasztorze cystersów ob. Paulinów w Wągrowcu”	Nr rejestru 945/Wlkp/A, 10.03.2017 r.	20.000,00

5. Sprawozdanie z realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami w latach 2023 - 2024

1. W okresie sprawozdawczym prowadzono niezbędne prace konserwatorskie, restauratorskie przy obiektach zabytkowych będących własnością powiatu, zabezpieczenie i utrzymanie tych obiektów oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz korzystanie z nich w sposób zapewniający trwałe zachowanie ich wartości, a także zapewnienie warunków ich naukowego badania i dokumentowania.

Zadanie 1.1. Wykonywanie bieżącej konserwacji i niezbędnych prac remontowych.

Zadania zostały zrealizowane w ramach realizacji budżetu Powiatu Wągrowieckiego:

Rok 2023 rok – łącznie nakłady w wysokości:

- **Zespół Szkół nr 2 w Wągrowcu,**
Wykonano: usunięcie awarii instalacji elektrycznej oraz sanitarnej, wymiana oświetlenia, malowanie łazienek, demontaż i wymiana opierzenia dachu, remont pomieszczeń biurowych;
Kwota - 46.134,16 zł.
- **Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Antoniewie**
Wykonano: konserwację kotłów c.o., systemu alarmowego i monitoringu, remont instalacji elektrycznej, usunięcie awarii instalacji wodociągowej i kanalizacyjnej – wymiana części rur wodociągowych i kanalizacyjnych, naprawa pompy skroplin w kotłowni, naprawa systemu monitoringu wizyjnego boiska szkolnego.
Kwota 37.405,59zł
- **Zabytkowa Willa Dyrektora przy ulicy Klasztornej 17a i I LO w Wągrowcu.**
Wykonano: wymianę instalacji elektrycznej oraz naczynia zbiorczego o łącznej wartości 4.099,50zł

W 2024 roku roboty remontowe wykonane:

- **I Liceum Ogólnokształcące w Wągrowcu**
Wykonano remont pomieszczeń administracji, usunięto awarię, wyciek wody o łącznej wartości 39.398,50 zł,
- **Zespół Szkół nr 2 w Wągrowcu** usunięcie awarii instalacji elektrycznej oraz sanitarnej oraz wymiana oświetlenia w salach lekcyjnych na łączną kwotę 19.126,14 zł,
- **w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym w Antoniewie** wykonano konserwację systemu alarmowego i monitoringu oraz naprawę bramy wejściowej i furtki o łącznej wartości 1.466,54 zł.

Zadanie 1.2. Zarząd Powiatu pozyskał środki zewnętrzne na rewaloryzację zabytków będących własnością powiatu,

1.2.1.

Roboty remontowe i renowacyjne przy zabytkowym budynku Domu Pomocy Społecznej w Srebrnej Górze wraz z remontem kaplicy.

Zadanie zostało dofinansowane w ramach Rządowego Programu Ochrony Zabytków.

Całkowita wartość zadania wynosi 1.217.000,00 zł, dofinansowanie wyniosło: 931.000,00 zł.

W ramach inwestycji planowane były następujące prace w pałacu:

dachowe prace rozbiórkowe, wykonanie nowej konstrukcji i pokrycia dachu,

- obróbki blacharskie, elewacja (wzmocnienie strukturalne podłoża, tynkowanie,
- roboty wykończeniowe elementów sztukatorskich, prace malarskie, roboty przygotowawcze i towarzyszące), wzmocnienie strukturalne podłoża, izolacja przeciwwilgociowa;
- prace w kaplicy pałacu:
- prace rozbiórkowe, wykonanie posadzki z wykładziny PVC,
- roboty malarskie, wymiana stolarki drzwiowej.

Zaplanowane prace są niezbędne do zachowania zabytkowego charakteru pałacu, zwiększenia komfortu pobytu mieszkańców DPS, zapewnienia dostępu do potrzeb religijnych i duchowych.

Planowana data zakończenia zadania 10.12.2025r.

2. W okresie sprawozdawczym udzielano na wniosek zainteresowanych podmiotów dotacji celowych na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach z terenu powiatu wągrowieckiego wpisanych do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji, nie będących własnością powiatu, na podstawie Uchwały Nr XLVI/354/2018 Rady Powiatu Wągrowieckiego z dnia 26 września 2018 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji, położonych na obszarze Powiatu Wągrowieckiego.

Zgodnie z obowiązującą uchwałą z budżetu powiatu udzielane były dotacje celowe na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji. Jako kryterium przyznania dotacji przyjęto zły stan techniczny zabytku oraz istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe. Dotacja była udzielana w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac, których zakres określa art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przy rozpatrywaniu wniosków uwzględnia się: dostępność zabytku dla ogółu społeczności lokalnej i turystów, wartość zabytku - historyczną, artystyczną, naukową, stan zachowania, wysokość zaangażowanych środków własnych oraz fakt kontynuowania prac, w tym możliwość realizacji zadania w ciągu jednego roku.

Zadanie 2.1. Zamieszczano informację o możliwości ubiegania się o dotację na stronie internetowej powiatu i w innych mediach.

W okresie sprawozdawczym Zarząd Powiatu Wągrowieckiego ogłosił 3 nabory wniosków na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków na obszarze powiatu wągrowieckiego, w roku 2023 – dwa nabory; w roku 2024 – 1 nabór.

Informacja na temat naboru została umieszczona na stronie powiatu, wągrowieckiego, wywieszona tablicy ogłoszeń Starostwa Powiatowego w Wągrowcu.

Zadanie 2.2. Przyjmowanie przez kancelarię Starostwa wniosków o dotację zainteresowanych podmiotów. Rozpatrywanie przedmiotowych wniosków przez Zarząd Powiatu. Przyznawanie dotacji przez Radę Powiatu na wniosek Zarządu Powiatu. Zawieranie umów i rozliczanie dotacji.

W 2023 r. wpłynęły 4 wnioski. Komisja powołana przez Zarząd Powiatu Wągrowieckiego dokonała oceny formalnej i merytorycznej złożonych wniosków.

Dotację otrzymały:

- **Parafia Rzymskokatolickiej pw. Św. Wawrzyńca w Gołańczy na realizację zadania „Prace konserwatorskie i restauratorskie przy ołtarzu głównym z kościoła pobernardyńskiego p.w. NMP w Gołańczy”.**

- **Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. św. Michała Archaniola w Mieścisku na realizację zadania „Prace renowatorskie przy klatce schodowej prowadzącej na chór muzyczny i poddasze kościoła parafialnego p.w. św. Michała Archaniola w Mieścisku”,**
- **Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Grylewie na realizację zadania „Opracowanie dokumentacji technicznej dla prac polegających na odnowieniu i/lub odtworzeniu drzwi wejściowych oraz okiennic na wieży kościoła p.w. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Grylewie – wykonanie projektu budowlanego”**

Zarząd Powiatu Wągrowieckiego odstąpił od podpisania umowy z Parafią w Gołańczy, z uwagi na wniosek Parafii dotyczący aktualizacji kosztorysu wprowadzającego w nim znaczące zmiany w stosunku do pierwotnie złożonego i pozytywnie zaakceptowanego kosztorysu przez Komisję Opiniującą wnioski o dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku.

Zadanie pn. „Opracowanie dokumentacji technicznej dla prac polegających na odnowieniu i/lub odtworzeniu drzwi wejściowych oraz okiennic na wieży kościoła p.w. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Grylewie – wykonanie projektu budowlanego” zostało w całości zaakceptowane. Zgodnie z §13 umowy OR.032.114.2023 z dnia 02 czerwca 2023 roku w Wągrowcu, umowa została wykonana.

Zadanie pn. „Prace renowatorskie przy klatce schodowej prowadzącej na chór muzyczny i poddasze kościoła parafialnego p.w. św. Michała Archaniola w Mieścisku” zostało w całości zaakceptowane. Zgodnie z §13 umowy OR.032.121.2023 z dnia 19 kwietnia 2022 roku w Wągrowcu. Zadanie zrealizowano zgodnie z pozwoleniem nr 671/2022/A z dnia 9 listopada 2022 roku na prowadzenie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków i zatwierdzoną dokumentacją, co potwierdza protokół odbioru prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych wykonanych przy obiekcie zabytkowym sporządzony przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Poznaniu w dniu 13 października 2023 roku.

Rok 2024

W terminie określonym przez Radę Powiatu Wągrowieckiego wpłynął 1 wniosek.

Rada Powiatu przyznała dotację dla **Parafii Rzymskokatolickiej p.w. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Grylewie na realizację zadania „Opracowanie dokumentacji technicznej dla niezbędnych prac stabilizacji konstrukcyjnych kościoła p.w. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Grylewie oraz muru przykościelnego – wykonanie projektu budowlanego”.**

Zarząd Powiatu Wągrowieckiego zawarł umowę z Parafią, lecz na mocy porozumienia nr OR.031.14.2024 umowa nr OR.032.56.2024 z dnia 25 marca 2024 roku została rozwiązana na mocy porozumienia stron. Dotowany również zwrócił udzieloną dotację.

Reasumując w okresie sprawozdawczym Zarząd Powiatu Wągrowieckiego zawarł 3 umowy, 2 z nich zostały prawidłowo wykonane i w całości zaakceptowane.

3. W latach 2023-2024 prowadzony był i na bieżąco aktualizowany wykaz dotacji udzielony przez Radę Powiatu Wągrowieckiego.

Zgodnie z art. 82 ust. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Zarząd Powiatu Wągrowieckiego poinformował o fakcie przyznania dotacji:

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Sejmik Województwa Wielkopolskiego, Radę Gminy Wągrowiec, Radę Gminy Mieścisko, Radę Miasta i Gminy Gołańcz

4. W okresie sprawozdawczym Zarząd Powiatu Wągrowieckiego współpracował z organizacjami działającymi na rzecz promocji regionu.

Zarząd Powiatu Wągrowieckiego na wniosek zainteresowanych podmiotów dofinansował działania związane z rozwojem infrastruktury turystycznej.

Wspierano zagospodarowanie miejsc atrakcyjnych turystycznie, m. in. szlaków kulturowych, ścieżek edukacyjnych, tras rowerowych.

W 2024 roku w ramach konkursu z zakresu turystyki i krajoznawstwa Zarząd Powiatu Wągrowieckiego udzielił dotacji Polskiemu Towarzystwu Turystyczno-Krajoznawczemu Oddział w Wągrowcu im. W. Balcerowicza na zadanie „**Odnowienie turystycznego szlaku św. Jakuba z Wągrowca do Dąbrówki Kościelnej połączone z rajdem rowerowym i pieszym**” na łączną kwotę **5.650,00 zł**, w ramach którego odnowiono i uzupełniono szlak turystyczny św. Jakuba prowadzący z Wągrowca do Dąbrówki Kościelnej, co ułatwia turystom orientację w terenie, a także bezpieczne dotarcie do celu.

5. W okresie sprawozdawczym Zarząd Powiatu Wągrowieckiego współpracował z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz ochrony zasobów kulturowych i przyrodniczych oraz rozwoju turystyki w powiecie wągrowieckim z uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego i Szlaku Cysterskiego.

Należy podkreślić, iż od 2016 roku powiat wągrowiecki jest członkiem Klastra Turystycznego „Szlaku Piastowski w Wielkopolsce”, w ramach, którego realizowane są m.in.: działalność w zakresie obsługi ruchu turystycznego, rozbudowa Szlaku Piastowskiego, działalność popularyzatorska, działalność internetowa oraz promocja Szlaku Piastowskiego.

6. Zarząd Powiatu Wągrowieckiego współpracował ze stowarzyszeniami oraz organizacjami pozarządowymi działającymi w sektorze edukacji oraz kultury i sztuki w zakresie:

- edukacji dzieci i młodzieży obejmującej ochronę dóbr kultury,
- organizacji konkursów poszerzających wiedzę uczniów na temat idei propagujących szczególne walory powiatu wągrowieckiego w zakresie dziedzictwa kulturowego i jego ochrony,
- upowszechniania kultury ze szczególnym nastawieniem na dzieci i młodzież,

Owocami tej współpracy był:

1. Plener poetycko-turystyczny pod patronatem Starosty Wągrowieckiego.

W sobotę 23 marca 2024r. z okazji Światowego Dnia Poezji (21 marca), na ziemi wągrowieckiej miał miejsce plener poetycko- turystyczny. Uczestnicy przebyli drogę śladami poetów, historii i zabytków na ziemi wągrowieckiej.

Moderatorem Pleneru była wiceprzewodnicząca Rady Powiatu Wągrowieckiego Małgorzata Osuch – poetka, członek Związku Literatów Polskich Oddział w Poznaniu. Patronat nad przedsięwzięciem sprawował Tomasz Kranc, Starosta Wągrowiecki.

Pierwszym przystankiem był Mural pamięci Jolanty Nowak-Węklarowej – przy zbiegu ulicy Gnieźnieńskiej ze Skocką, na parkingu przy kościele farnym pw. św. Jakuba Apostoła. II przystanek I Liceum Ogólnokształcące im. Powstańców Wielkopolskich w Wągrowcu, dalej Przystanek „przed ostatnią bramą”, gdzie złożono kwiaty i zapalono znicze na grobach poetów w Wągrowcu: Jolanty Nowak-Węklarowej – Cmentarz Komunalny; Marka Kośmidra, Dariusza Kozdęby, Jana Kaspra – Cmentarz Nowo Farny.

W dalszej części uczestnicy pleneru przenieśli się do Tarnowa Pałuckiego gdzie zwiedzili zabytkowy drewniany kościół. Kolejne przystanki miały miejsce przy wiatraku w Bracholinie, w Łeknie przy kościele parafialnym i przy cmentarzu, gdzie złożono kwiaty i znicze na grobie Joanny Drażby, dalej Przystanek Brdowo / Czeszewo – folwark i posiadłość Karola Libelta (ruiny pałacu) z przerwą na kawę i kwadrans muzycznym.

Przystanek SMOGULEC – Kościół św. Katarzyny i bł. Marii Karłowskiej, podziemna kaplica rodziny Hutten-Czapskich. Plener zakończono Przystankiem Gołańcz z zamkiem Pałuków i posiłkiem w restauracji „Zakątek”. Na miejscach przystanków czytane były wiersze nieżyjących poetów ziemi wągrowieckiej. Wiersze czytali uczestnicy, m.in. członkowie: Stowarzyszenia Zdrowy Styl i Towarzystwa Miłośników Ziemi Gołanieckiej, Wągrowieckiego i Gołanieckiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku, uczniowie I Liceum Ogólnokształcącego im. Powstańców Wielkopolskich w Wągrowcu.

Przewodnicy z Muzeum Regionalnego w Wągrowcu: Natalia Byczyńska, Marcin Moeglich zapoznali uczestników z miejscami historycznymi i zabytkami.

7. Zarząd Powiatu Wągrowieckiego upowszechniał wiedzę o zasobach kulturowych.

- Wydawano niekomercyjnych niskonakładowych wydawnictw popularyzujących wiedzę o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu. W 2023 i 2024 powiat wągrowiecki wydrukował kalendarze ścienne zawierające zdjęcia obiektu zabytkowego.
- W 2024 roku został wznowiony druk albumu promującego walory turystyczne, a obiekty zabytkowe stanowią jego nieodłączny element.

Zorganizowano dwa konkursy upowszechniające wiedzę o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu oraz o jego walorach turystycznych:

ROK 2023

1). KONKURS PLASTYCZNY „POWIAT WĄGROWIECKI –(NIE)OCZYWISTY.

WYNIKI KONKURSU:

KATEGORIA I -uczniowie klas 7-8 szkół podstawowych, szkół ponadpodstawowych, uczestnicy warsztatów terapii zajęciowej (młodzież)

NAGRODA GŁÓWNA

Maciej Szymczak SP im S. Staszica w Morakowie
Ocalić od zapomnienia- pałac w Czeszewie

KATEGORIA I -uczniowie klas 7-8 szkół podstawowych, szkół ponadpodstawowych, uczestnicy warsztatów terapii zajęciowej (młodzież)

NAGRODA GŁÓWNA

Marcelina Piotrowska SP4 Wągrowiec
Cmentarz niemiecki w lesie kobyleckim

KATEGORIA I -uczniowie klas 7-8 szkół podstawowych, szkół ponadpodstawowych, uczestnicy warsztatów terapii zajęciowej (młodzież)

WYRÓŻNIENIE

Maja Wierzbińska SP4 Wągrowiec
Dwór w Czeszewie

KATEGORIA II -uczestnicy warsztatów terapii zajęciowej (dorośli), członkowie klubów seniora

WYRÓŻNIENIE

Karolina Kościelska - WTZ w Wągrowcu

KATEGORIA II -uczestnicy warsztatów terapii zajęciowej (dorośli),
członkowie klubów seniora

WYRÓŻNIENIE

Danuta Wiecanowska - WTZ w Wągrowcu

KATEGORIA II -uczestnicy warsztatów terapii zajęciowej (dorośli),
członkowie klubów seniora

NAGROGA GŁÓWNA

Agnieszka Ciesielska - WTZ w Wągrowcu

ROK 2024

2). Zorganizowano Powiatowy Konkurs Plastyczny "25 lat Powiatu Wągrowieckiego - zabytki i ciekawe miejsca w powiecie".

Na konkurs wpłynęły łącznie 44 prace w dwóch kategoriach wiekowych:

- klasy I-III szkół podstawowych z terenu powiatu wągrowieckiego,
- klasy IV-VI szkół podstawowych z terenu powiatu wągrowieckiego.

8 prac nie spełniło wymogów regulaminowych, w związku z tym prace te nie były brane pod ocenę komisji.

Po ocenie 36 prac, które spełniły wymogi regulaminowe, komisja przyznała:

W kategorii klas I-III:

- I miejsce – Melania Moszczeńska, kl. II b, Szkół Podstawowa nr 3 w Wągrowcu,
- II miejsce – Pola Wojtaszek, kl. III b, Szkoła Podstawowa nr 4 w Wągrowcu
- dwa równorzędne III miejsca – Aleksy Walkowiak – kl. II b, Szkoła Podstawowa nr 3 w Wągrowcu i Kornelia Sarad, kl. III b, Szkoła Podstawowa nr 4 w Wągrowcu

Wyróżnienia: Liliana Jakubowska – kl. III b, Szkoła Podstawowa nr 4 w Wągrowcu i Hanna Lorenc, kl. III b Szkoła Podstawowa nr 4 w Wągrowcu

W kategorii klas IV-VI:

- I miejsce – Tymoteusz Szrama, kl. IV, Szkoła Podstawowa w Wapnie
- II miejsce – Oliwia Wołta, kl. V c, Szkoła Podstawowa w Gołańczy
- III miejsce – Nikola Pakos, kl. VI a, Szkoła Podstawowa w Mieścisku

Wyróżnienie: Franciszek Korczak – kl. IV c, Stowarzyszenie Edukacyjne „Tęcza”, Szkoła Podstawowa w Lechlinie

NAGRODZONE PRACE:

Tymoteusz Szrama - Wieża Ciśnień Wapno

Oliwia Wołta - Zamek w Golańczy

8. Corocznie aktualizowano powiatowy plan na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych powiatu wągrowieckiego opracowanego na podstawie Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. nr 212, poz. 2153).

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla powiatu wągrowieckiego został uzgodniony z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz Szefem Obrony Cywilnej Województwa – Wojewodą Wielkopolskim. Plan ten określa organizację i sposób ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych na poziomie powiatu. Zawiera charakterystykę zasobu i rozmieszczenia zabytków oraz zagrożeń na jakie mogą być narażone, ponadto wykaz zabytków nieruchomych z terenu powiatu wągrowieckiego wskazujący elementy podlegające zabezpieczeniu, sposoby zabezpieczeń oraz dane dotyczące realizacji prac, a także wykaz jednostek organizacyjnych z terenu powiatu chroniących zabytki ruchome na miejscu. Przedmiotowy plan jest co roku aktualizowany – w oparciu o informacje z gmin.

Podsumowanie

Powiatowy program opieki nad zabytkami był realizowany poprzez wykonanie wskazanych działań, dla osiągnięcia przyjętych w nim celów.

W realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami wykorzystane zostały instrumenty prawne wynikające z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a także instrumenty wynikające z programów rządowych i wojewódzkich oraz w innych dokumentach o charakterze planistycznym i strategicznym, ponadto narzędzia i środki własne powiatu wągrowieckiego oraz partnerów uczestniczących w realizacji programu – Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, kościołów oraz organizacji pozarządowych.

UZASADNIENIE

Uchwały Nr XVII/119/2025 Rady Powiatu Wągrowieckiego z dnia 29 października 2025

w sprawie przyjęcia sprawozdania Zarządu Powiatu Wągrowieckiego z realizacji "Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Wągrowieckiego na lata 2023-2026".

Na podstawie art. 4 ust. 1 pkt 7 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2024 r. poz. 107 ze zm.) powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Powiat Wągrowiecki posiada "Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Wągrowieckiego na lata 2023-2026" przyjęty Uchwałą nr LVIII/465/2023 Rady Powiatu Wągrowieckiego z dnia 20 grudnia 2023 r. Program został ogłoszony w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego z dnia 19 stycznia 2024r. poz. 949.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1292) z realizacji Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Zarząd Powiatu sporządza co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Powiatu Wągrowieckiego. Niniejsze sprawozdanie obejmuje pierwsze dwa lata funkcjonowania programu tj. rok 2023 i 2024. W sprawozdaniu ujęto stan realizacji oraz działania podejmowane w celu ochrony dziedzictwa kulturowego, wynikające z przyjętych głównych celów w Programie.

W związku z powyższym przyjęcie uchwały jest zasadne.